

CAROLI MORGENSTERNII, D.

AUG. RUSSIAE IMP. A CONSIL. PUBLICIS, ORDD. S. VLADIMIRI ET S. STANISLAE EQUITIS,
IN UNIV. CAES. LITT. DORPAT. PROF. P. O. EMER., BIBL. ACAD. PRAEF.,
ACADEMIAE DOCTRIN. PETROPOL. SODALIS HONORAR., REL.

COMMENTATIO

DE ARTE VETERUM MNEMONICA

PARS I. SECUNDIS CURIS RETRACTATA. PARS II. III. NUNC PRIMUM
ACCESSERUNT.

D O R P A T I,

EX OFFICINA ACADEMICA I. C. SCHÜNMANNI.

MDCCCXXV.

LECTURIS S.

Inter omnes animi humani facultates nulla fere est, quae aequè negligentiam intercitat, quam *memoria*: neque ulla, quae facilius, si lateat, evocari, quae magis, a tenuibus profecta initiis, augeri atque in infinitum paene pro-
vehi possit. Quantam enim memoriam fuisse dicitur SIMONIDES CEUS; quantam THEMISTOCLES ¹⁾, qui oblivionis artem, quam memoriae, malebat; quantam is, qui a Pyrrho legatus ad senatum missus est, CINEAS ²⁾; quantam MITHRIDATES ³⁾, qui, duarum et viginti gentium rex, totidem linguis iura dixisse fertur, singulas sine interprete affatus; quantam SENECA pater, qui duo millia nominum, quo ordine erant dicta, referebat, et singulos versus, quum plus quam ducenti darentur, ab ultimo incipiens ad primum recitabat ⁴⁾. Quam eximia porro et paene incredibili vixit memoria, ut e recentioribus unum commemorem, Corsicus ille adolescens, qui praesente MURETO ⁵⁾ innumera nomina, Latina, Graeca, barbara, significantia, nihil significantia, eodem ordine, quo dictata erant, et inverso, aut quo quisque voluerat modo, sine ullo errore referebat.

His et similibus ⁶⁾ eximiae memoriae exemplis perducimur ad opinio-

1) CIC. *de Or.* II. 86. *de Fin.* II. 32. Conf. VAL. MAX. VIII. 7.

2) CIC. *Tusc.* I. 24. SENEC. *Controv.* lib. I. prooem. PLIN. VII. 24 locaque ab HAR-
DUINO laudata.

3) PLIN. et VAL. MAX. II. cc. alique.

4) Ipse praedicat de se *Controv.* lib. I. prooem.

5) Vid. Mureti *Var. Lectiones* III. 1.

6) Conf. praeter CIC., PLIN., SENEC., VAL. MAX. II. cc. SOLINUM I. p. 8. ed. PITISC.
Longam seriem, sed nullo plane examine aut dilectu, dabit LAMBERTUS SCHENCKELIUS DUSIL-
VIUS (Ducissilvius, i. e. aus Herzogenbusch) *de Memoria* lib. I. c. 2. (quem librum olim
inspexeram in *Gazophylacio Artis memoriae*, Argentor. 1611. 8., iam denuo perlustraveram in li-
bro: *Variorum de arte memoriae tractatus sex etc.* Francof. et Lips. 1678. Adscribam

nem, quod admirabile hac in re quidam praestiterint, id ratione quadam singulari adiutos praestitisse.

Ac memoratur sane Veteribus *ars quaedam mnemonica*, quam SIMONIDES CEUS invenisse, alii perfecisse dicuntur ⁷⁾. Cuius artis quum apud antiquos scriptores passim mentio fiat, eaque recentioribus temporibus quodam modo sit instaurata; nec iniucundum videatur, quinam cuiusdam facultatis animi humani excolendae modus aliquando adhibitus sit, cognoscere: iam adolescens artis illius rationem cognitam habere cognitamque exponere studui, atque ea, quae sum commentatus, cum IO. AVG. EBERHARDO et FRID. AVG. WOLFIO, viris clarissimis, traditis apographis, a. MDCCXC. communicavi. Haec passim retractata proponere placuit formâ prolusionum Indici scholarum in Universitate Caesarea, quae Dorpati constituta est, ha-

litteratorum caussa sylloges perrarae alterum titulum praeclara minantem: „*Gazophylacium Artis memoriae*, in quo duobus libris omnia et singula ea, quae ad absolutam huius cognitionem inserviunt, recondita habentur. I. De admirabili utilitate et stupendis memoriae artificio adiutae effectibus in quibusdā viris praestantiss., ex auctoribus fide dignissimis. II. De ipsa memoriae arte acquirenda, fundamentis, methodo et praxi eiusdem, ex Philosophorum et Oratorum principibus et aliis auctoribus. Compendiose absoluteque et collectum et illustratum per LAMB. SCHENCKELIUM, Dusilvium. His access. de eadem arte mem. adhuc V. Opuscula: 1) IO. AUSTRIACI, 2) HIERONYMI MARAFIOTI, 3) IO. SPANGENBERGII, HERD. (sic), 4) FR. MART. RAYELINI, 5) IO. WILLISSI. Omnia lectu et cognitu dignissima. Ao. 1678.“ 10 fol. numeris non distincta, tum 378 pp. Index 6 folior. Catalogus Pontificum Rom. et Imp. 5 fol. Willissi opusculum laud. 104. pagg. 8. Adde VOSSIUM *de Rhetorices nat. et constit.* p. 127; MORHOF. *Polyhist.* lib. II. c. 6. §. 3. seq.; *Act. Erud.* a. 1703. p. 67; *Diss. de memoria memorabili*, praes. PEZOLDO, auct. PIELZ. Lips. 1699. p. 20 seq.; alios. Ex recentioribus conf. IO. FRID. CHPH. GRAEFFII: *Neuestes katechet. Magazin.* Vol. IV. (1801) p. 73—89.

7) Antiquissimorum populorum *Aegyptios* praecipuo studio memoriam exercuisse, HERODOTUS II. 77. testatur. Quod WESSELIUS bene illustrat ex PROCLUSO in *Tim.* p. 31, monumenta Aegyptiorum tamquam memoriae praesidia laudante. Apud *Graecos* primum PYTHAGORAM constat discipulis inter alia quae sapientissime praecepit, hoc commendasse, ut quotidie quaecunque egissent, eorum omnium recordarentur, idque eodem ordine, quo quidque actum esset: non hoc tantum consilio, ut ad maiorem sui cognitionem animique perfectionem pervenirent; sed ut memoriae maxime vim corroborarent. (Loca Veterum vide MEINERTIS libro: *Gesch. d. Wiss. in Gr. u. Rom.*, T. I. p. 411—414. Versus Pythagoreorum, quos ex IAMBlichO affert, pleniores leguntur *Gnom. Gr.* ed. BRUNCK. p. 108. Locis a Meinerte allatis adde CIC. *de Sen.* 11.) Sed neque Aegyptiorum, quam Herodotus significat, exercitatio, neque Pythagoreorum institutum potest ars quaedam mnemonica dici: nisi hos, quod quo quidque ordine actum esset, eodem id revocare deberent, artis memoriae partem attingere dicas, cui equidem haud repugno.

bendarum: praesertim quum ephemerides litterariae tum resonarent IO. CHRISTOPHORI ARETINI, Lib. Baronis, Academiae doctrinarum regiae Monacensis quondam Praesidis vicarii, Bibliothecae centralis regni Bavarici Praefecti, invento mnemonico, eaque quae ab ipso, eius discipulis et aemulis, DUCHETO, GREGORIO de FEINAIGLE, CH. A. L. KAESTNERO, cl. KLUEBERO aliisque illo tempore edita essent, ad nos nondum fuissent perlata. Ordo autem commentationis huiusmodi erat. — Prima parte disputaveram de inventore artis iisque Veterum, qui eam excoluisse et consummasse videantur; secundâ artis rationem, quantum potui, ex antiquis scriptoribus hac de re non nimis lucidis ac copiosis descripseram; tertia, praemissis Veterum quorundam sententiis, meum iudicium qualecunque adieceram.

Casu accidit, ut prima tantum pars, quae momenti paullo gravioris esse mihi quidem videretur, typis traderetur describenda m. Febr. a. MDCCCV. Aliis studiis ad alias res tractandas abductus, quae commentationis meae restabant, per triginta annos, ut alia non pauca, in scriniis delitescere sinebam. Poteram quidem ad ea quae instituisssem, absolvenda excitari tum censorum quorundam litterariorum, qui de inchoato opusculo publice ferre sententiam dignati essent, favore, ut HEYNI (Götting. Gel. Anz. 1805. St. 158. p. 1575), BECKII (N. Leipz. L. Z. 1805. St. 153. p. 2441—2443), Censoris mihi incogniti sigla ζ. usi in Ephem. litt. Ienens. (Ien. A. L. Z. 1805. no. 281. p. 381); tum mentione libelli in enchiridiis historiae Graecorum litterariae, ut GRODDECKII, in libris paedagogicis, ut NIEMEYERI, rhetoricis, ut HERM. AUG. SCHOTTI, aliorum. Iam igitur seni, antequam proficiscatur e vita, sarcinulas colligere incipienti, hanc etiam opellam, iuvenilem fateor, quodam modo ad finem perductam, data opportunitate expromere liceat, aequos arbitros optanti quidem, at severos iudices, ut serus discat, plane comprobans aureum SOLONIS illud: Τηράσσω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος, non reformidanti. Scribebam Dorpati m. Febr. MDCCCXXXV.

PARS I.

DE ARTIS MNEMONICAE INVENTORE ET PERFECTORIBUS.

1. DE SIMONIDE CEO.

Leguntur in Marm. ARUNDEL. ad Ol. LXXV. 3. haec:

Σιμωνίδης ὁ Λεωπρεποῦς, ὁ Κεῖος, ὁ τὸ μνημονικὸν εὖρων, ἐνίκησεν
'Αθήνησιν διδάσκων ἄρχοντος 'Αθήνησιν μάντου.

In SCHOL. vero in HERMOGENEM p. 410 ⁸⁾ exstat epigramma, quod Simonides in suam ipse victoriam Adimanto magistratu fecit, cuius versus extremi:

'Αμφὶ διδασκαλίᾳ δὲ Σιμωνίδῃ ἔσπετο κῦδος
'Ογδωκονταετεί, παιδὶ Λεωπρεπέος.

His locis, quibus accedunt VALERII MAXIMI VIII. 7. verba: *Simonides poëta octogesimo anno, et docuisse se carmina, et in eorum certamen descendisse, ipse gloriatur*, princeps Criticorum, RICHARDUS BENTLEIUS ⁹⁾ demonstrat, Simonidis annum octogesimum aetatis cadere in Olymp. LXXV. 3. Recte igitur annum, quo natus sit Poëta, constituemus Olymp. LV. 3.

Annus vero, quo idem mortuus est, intelligitur ex alio Marmoris Arundel. loco ad Olymp. LXXVII. 4:

Σιμωνίδης ὁ ποιητὴς ἐτελεύτησεν βιούς ἔτη ἐνενήκοντα, ἄρχοντος
'Αθήνησιν Θεα νίδου.

Quodsi Simonides fuit artis mnemonicae inventor, artis originem cadere patet inter Olymp. LV. 3. et Olymp. LXXVII. 4. Hunc enim Simonidem Ceum, lyricum illum poëtam clarissimum, eundem artis mnemonicae inven-

8) Conf. etiam *Rhetores Gr.* ed. CHR. WALZ. Vol. V. p. 544.

9) *A Dissertation upon the Epistles of PHALARIS*, with an Answer to the objections of the Hon. CH. BOYLE, Esq. By RICH. BENTLEY. Lond. 1699. 8. p. 41—43; aut, si mavis, in LENNEPII versione Latina, quae prodiiit Groningae 1777, 4. p. 20—22; et in Bentleii Opusculis philol. Lipsiae recusis p. 170, 171.

torem exstitisse, plures veterum scriptorum tradunt ¹⁰⁾, nec recentiorum quisquam famae pervulgatae calculis utrinque subductis contradixit.

Qua occasione Simonides artem memoriae invenisse dicatur, narrant CICERO de Or. II. 86, et QUINTILIANUS XI. 2. §. 11, et invenit in parte rei exornanda elegantis fabellae argumentum PHAEDRUS IV. 24. Nam quum esset grande convivium in honorem pugilis coronati ¹¹⁾, Simonides, qui ei coenae adhibitus erat, nuncio est excitus. Poëtâ vix limen egresso, conclave illud supra convivas corruit, atque ita eos contudit, ut quum ruinâ oppressos eorum propinqui sepelire vellent, obtritros nullo modo possent internoscere. Tum „Simonides dicitur ex eo, quod meminisset, quo eorum loco quisque cubisset, demonstrator uniuscuiusque sepeliendi fuisse. Hac tum re admonitus invenisse fertur, ordinem esse maxime, qui memoriae lumen afferret. Itaque iis, qui hanc partem ingenii exercerent, locos esse capiendos, et ea, quae memoriâ tenere vellent, effingenda animo, atque in his locis collocanda. Sic fore, ut ordinem rerum locorum ordo conservaret: res autem ipsas rerum effigies notaret, atque ut locis pro cera, simulacris pro litteris uteremur.“

CICERO haec ita narrat, ut non primam tantum artis inveniendae occasionem a Simonide profectam tradi innuat, sed eorum, quibus potissimum constat totum artificium, inventionem.

Doctorem artis mnemonicae eundem exstitisse, cogere aliquis posset ex Cic. de Fin. II. 32, ubi dicit, Simonidem aut quem alium Themistocli artem memoriae esse pollicitum. Atque idem fere narrat de Or. II. 74. sic: *quendam doctum hominem atque in primis eruditum Themistocli artem memoriae, quae tum primum proferretur, pollicitum esse se traditurum. Doctum vero sapientemque vocat Simonidem de Nat. Deor. I. 22. Sed hanc quidem ratio-*

10) Vid. praeter Marm. ARUNDEL l. c. Cic. de Or. II. 86. 87. QUINTILIAN. XI. 2. §. 11. PLIN. Hist. Nat. l. c. AELIAN. de Nat. Animal. VI. 10. VII. 48. init. SUID. voc. Σίμωνιδης, et SCHOL. ad ARISTOPH. Vesp. ad v. 1402.

11) Cui victori scripserit carmen Simonides, (apud SCOPAM coenasse Cicero refert) et utrum Pharsali fuerit domus illa, an Cranone in Thessalia, de eo magnam esse inter auctores dissensionem, monet Quintilianus l. c. §. 14., ubi legenda docta SPALDINGII annotatio. Conf. BAYLIUM (Dictionnaire hist. et crit. v. Simonide. Not. B. G.). DUKERI, praes. GOENSIO (van Goens) defensam, Dissertationem de Simonide Ceo (Ultraj. 1768. 4.) nunquam contigit videre. BOISSII librum (Histoire de Simonide etc. par M. de Boissy fils. Paris 1755. 8.) perlustravi quidem, sed frustra.

nem parum valere, quid ego commemorem? Nec ex verbis Marm. Arundel. ad Ol. LXXV. 3., docuisse artem mnemonicam, qui eius fertur inventor, ostendi potest. Male enim BURMANNUS SECUNDUS ¹²⁾ vocem Marmoris διδάσ-
κων vertit *eam* (nempe artem mnem.) *docens*. Nam ex Valerii Maximi l. c. patet, *carmina docuisse et in eorum certamen descendisse* eo tempore Poëtam Ceum.

Librum de arte sua ab eo scriptum esse, nemo antiquorum, quod sciam, tradidit. Saepius igitur miratus sum haec praestantissimi Philologi verba ¹³⁾: „Artem Memoriae invenit et *conscripsit* Simonides, celeberrimus Poëta idem-
que Philosophus.“

Ceterum praeclarâ Simonidem memoriâ fuisse, sive naturae sive arti id deberet, refert CICERO Tusc. I. 24. Conf. PHILOSTRATUS de vita Apollon. I. 14. SUIDAS l. c. Ipse vero memoriam suam commendavit his versiculis ¹⁴⁾:

Μνήμην δ' οὐ τινά Φημι Σιμωνίδῃ ἰσοφάρειν
Ὀγδωκονταέτει, παιδὶ Λεωπεπέος.

Laudat eius memoriam etiam AMMIANUS MARCELLINUS XVI. 5, sed singulari modo, ut verba afferre placeat: „Si itaque verum est, inquit, quod scriptores varii memorant, CYRUM regem et SIMONIDEM lyricum et HIPPIAM Eleum, Sophistarum acerrimum, ideo valuisse memoriâ, quod epotis quibusdam re-
mediis id impetrarunt, credendum est, hunc (Iulianum) etiam tum adultum, totum memoriae dolium, si usquam reperiri potuit, exhausisse.“ Fuerunt igitur qui existimarent, medicamentis quibusdam ad corroborandam memo-
riae vim Simonidem esse usum; cuiusmodi medicamentorum venditores tangi a Quintiliano XI. 2. §. 4. loco quodam corrigendo, GESNERUS putabat.

Haec fere sunt, quae de Simonide, artis mnemonicae inventore, apud Veteres commemorantur. Quibus acquiescat, quem immemorem esse libet Epicharmei istius:

Νᾶφε καὶ μένυσ' ἀπιστεῖν κ. τ. λ.

12) Ad VALESII *Emendd.* p. 85.

13) DAN. WYTTENBACHII, *Praeceptis Philosophiae Logicae*, (Amstel. 1781.) p. 252.

14) *Anal.* BRUNCK. T. I. p. 157. *Anthol. Gr.* IACOBS. 1814. T. II. p. 786.

Nobis quidem CICERO ipse praebeat ansam dubitationis, dicens ¹⁵⁾: „Vidit hoc prudenter sive Simonides, sive alius quis invenit, ea maxime animis affigi ¹⁶⁾ nostris, quae essent a sensu tradita atque impressa“ etc. Nam quo minus verba sive alius quis invenit sumamus de sola imaginum vi observata, nec de arte inventa universe, vetant quae allata sunt ex Ciceronis capite 86. extremo, unde pateret, non locorum tantum capiendorum, sed etiam imaginum in locis collocandarum rationem ad Simonidem esse relata. Quid? quod QUINTILIANUS etiam ¹⁷⁾ dubitanter loquitur: „Ex hoc Simonidis facto notatum videtur, iuvare memoriam signatis animo sedibus, idque credere suo quisque experimento.“ Simonidem ipsum notasse non dicit, quum ante, §. 11., illud habeat: „Artem ... memoriae primus ostendisse dicitur Simonides.“ Ac sane inventionis historia eiusmodi est, ut *mythici* quiddam insit. Narratur enim a Cicerone, Quintiliano, Phaetro, quod ante prudens omisi: quum pugili coronato illi carmen, quale componi victoribus soleret, mercede pacta Poëta scripsisset, abnegatam ei esse pecuniae partem, quod more Lyricorum digressus, in laudes Castoris et Pollucis exiisset: quapropter partem ab iis petendam, quorum facta celebrasset. Quos persolvisse. Nam nuncio illo excitum esse propterea, quod eum duo iuvenes, equis advecti, magnopere evocare dicerentur. Surrexisse illum, prodisse, vidisse neminem. Fuisse tamen gratos erga se Deos, exitu comperisse. — Sic proditum est. Recte tamen iam QUINTILIANUS ¹⁸⁾: „Quamquam mihi, inquit, totum de Tyndaridis fabulosum videtur. Neque omnino huius rei meminit usquam Poëta ipse, profecto non taciturus de tanta sua gloria.“ — Quid vero? si dubitando amplius progrediamur, omnemque de Simonide, artis mnemonicae inventore, narrationem maxima ex parte fabulosam dicamus? Quantum quidem artis ratio apud scriptorem Rhetoricor. ad Herennium, Cicero-nem et Quintilianum apparet, *Sophistae* potius argutiam, quam antiqui vatis ex

15) de Orat. II. 87.

16) Sic malim quam, quod tuetur ERNESTIUS, *effingi*, quod librariorum errore huc tractum mihi videtur ex voce *effingenda* cap. 86. extr. (Scripsi a. 1790, edidi 1805.) *Affigi* video edidisse etiam ORELLIUM a. 1826, Cic. Opp. Vol. I. p. 328.

17) XI. 2. §. 17.

18) I. c. §. 16.

Gnomicorum illorum aevo sapientiam agnoscimus. Haud absurdum certe foret, etiamsi alia argumenta deessent, suspicari, artificium istud tantum non omne a callido quodam Sophista Socratis aetate esse excogitatum, divini autem vatis auctoritatem ¹⁹⁾, ut saepe, praetentam, quo praeclarius rei novae species obtenderetur. Quod ad SIMONIDEM maxime res referretur, dici potest, inde fluxisse: *primum*, quod ille olim, quum epularetur pugil quidam coronatus, et conclave forte corruisset, inter ceteros oppressos convivas sopes, ordinis, quo quisque discubisset, memor, obtritum propinquis, qui suos discernere non possent, demonstrator uniuscuiusque sepeliendi fuisset: (nam hactenus certa res, haud ficta, tanquam fundamentum, omni narratiunculae subesse videtur ²⁰⁾); *deinde*, quod Simonidem ipsum memoriam suam octogenarium disticho celebrasse constaret. Quod ex mercedis pactae sordide negata parte Deorum, eorumque Deorum, qui ipsi gymnico- rum certaminum exemplaria et praesidia perhiberentur, Castoris et Pollucis, ira duceretur, in eo haud scio an plane deprehendamus avari Sophistae, mercedis pactae religionem aequalibus quovis modo inculcantis, callidam fictionem.

II. DE HIPPIA ELEO.

Quis fuerit Sophista, qualem volo, si quaeritis: non procul est, ad quem aut huius partis fictio, aut saltem prius fictae creditaeque commendatio, atque adeo artis mnemonicae, quae quidem ars quodam modo dici possit, inventio non sine probabilitate referatur.

Scilicet primi auctores, qui artis mnemonicae faciunt mentionem, sunt illi PLATO et XENOPHON. Hic enim in *Symposio* suo ²¹⁾ Socratem facit Antistheni dicentem: οἶδα δέ σε (sc. Καλλίαν τουτονὶ προαγωγέυσαντα) Ἰπ-

19) Quam eximia floreret Simonides auctoritate, vel unus PLATONIS locus in *Politia* I. p. 331. E. ostendit: Ἀλλὰ μέντοι, ἦν δ' ἐγώ, Σιμωνίδῃ γε οὐ ῥᾶδιον ἀπιστεῖν σοφὸς γὰρ καὶ θεῖος ὁ ἀνὴρ. Inter nobiles Ceos Simonidem nostrum nuper (1826.) cl. P. O. BROENDSTED. praeconio insigni honestavit in praeclaro suo Graeciae itinerario (Reisen und Untersuchungen in Griechenland), lib. I. p. 67.

20) Conf. QUINTILLANUM XI. 2. §. 14. 15. Commemorare eum ibi auctorum de nomine pugilis et de loco ruinae magnam dissensionem, dixi annot. 11. Poteram quoque afferre, addi ab eodem scriptore, Simonidem ipsum videri loco quodam significare, Pharsali fuisse domum.

21) Cap. IV. §. 63.

πία τῷ Ἡλείῳ, παρ' οὗ οὗτος καὶ τὸ μνημονικὸν ἔμαθεν ἀφ' οὗ
δὴ καὶ ἐρωτικώτερος γεγένηται, διὰ τὸ, ὅτι ἂν καλὸν ἴδῃ, μηδέ ποτε ἐπι-
λανθάνεσθαι. Ille autem in Dialogo, quem *Hippiam minorem* vocant ²²⁾,
eundem inducit Hippiae sic respondentem: καίτοι τό γε μνημονικὸν ἐπε-
λατόμην σου, ὥς ἔοικε, τέχνημα, ἐν ᾧ σὺ οἶει λαμπρότατος εἶναι: et
altero Dialogo, qui *Hippias maior* appellatur ²³⁾, quum Socrates difficultatis
mentionem fecisset, quam habiturus esset in ediscendis Archontum inde a
Solone nominibus, Hippiam ipsum spondentem, se quinquaginta nomina se-
mel audita recitaturum; ad quae Socrates: Ἀληθῆ λέγεις· ἀλλ' ἐγὼ οὐκ
ἐνενόησα, ὅτι τὸ μνημονικὸν ἔχεις: ubi, ut Xenophontis loco, τέχνημα
intelligendum esse, Hippiae minoris locus laudatus docet. Antiquissimis
igitur locis, ubi artis mnemonicae fit mentio, qui eam artem proficitur, est
HIPPIAS ELEUS. Quod idem praedicat de quinquaginta nominibus semel auditis,
repetitum a Philostrato ²⁴⁾ rem nonnihil amplificante, id recentiores artis
mnemonicae instauratores sine illa ipsa, quam promittunt, arte fieri posse
negant. Qui admoniti etiam in iis, ni fallor, quae Hippias dicit p. 285. D.,
verbis ἐκμεμαθηκέναι καὶ μεμελετηκέναι πάντα τὰ τοιαῦτα, [priscum ar-
tis suae usum agnoscent.

Memorable quoque illud, quod praeter Ammianum Marcellinum, qui
Simonidis et Hippiae Elei nomina coniungit, etiam Aelianus ²⁵⁾, statim post
Simonidem, Hippiae nominat mnemonicam: Μέννηται δὲ ὧν πάσχει τὰ
ζῶα, καὶ δεῖται γε τέχνης τῆς εἰς τὴν μνήμην οὐ Σιμωνίδου,
οὐχ Ἰππίου, οὐ Θεοδέκτου, οὐκ ἄλλου τινὸς τῶν εἰς τόδε τὸ ἐπάγγελμα
καὶ τήνδε τὴν σοφίαν κεκηρυγμένων.

Nec mirum, Sophistam unum omnium impigerrimum artium liberalium
per Graeciam professorem, qui ne his quidem contentus in Olympiis prae se
ferret, annulum quem haberet, pallium quo amictus, soccos quibus indutus

22) p. 368. D. Steph.

23) p. 285. E. Steph.

24) *De vit. Sophist.* l. 11. p. 495. ed. OLEAR.

25) AMMIAN. MARCELL. l. c. AELIAN. *Hist. Animal.* VI. 10. ed. IACOBS.

esset, se sua manu fecisse ²⁶⁾, eundem olim memoriae artem, quae ad usum quodam modo, magis vero ad ostentationem comparata videatur, esse pollicitum: quandoquidem seriori etiam tempore eos, qui omnium rerum doctrinam iactarent, ut RAYMUNDUM LULLUM eiusque commentatores et successores, memoriae artem quandam in primis venditasse scimus.

III. DE THEODECTE.

Quam Hippias Sophista excogitasse videtur, origine ad Simonidem Poëtam relata, artem *oratorio* potissimum *usui* haud scio an primus applicuerit THEODECTES, Aristandri filius, Phaselites, rhetor, Aristotelis aequalis, quem Suidas Platonis, Isocratis et Aristotelis discipulum vocat ²⁷⁾. Eius quidem nomen artis mnemonicae peritiâ clarum cum Hippiae nomine copulat laudato Aelianus loco. In praeclarae memoriae exemplis nominatur a Cicerone ²⁸⁾; Quintilianus autem ²⁹⁾ dici narrat, eum semel auditos quam libet multos versus protinus reddidisse. Meminit etiam Pollux ³⁰⁾ THEODECTIS Sophistae, quem memoriâ polluisse refert. Qui an a nostro diversus fuerit, L. Klüsterus ad Suid. I. I. nec affirmare nec negare audet. Quid? si eundem, et propterea maxime Sophistam appellatum putemus, quod mnemonicam artem a Sophista acceptam ipse profiteretur?

IV. DE CHARMADA ET METRODORO SCEPSIO.

Aliquanto post hac arte illustres inveniuntur CHARMADAS et METRODORUS SCEPSIUS, quorum hic illius fuit auditor, teste Cicerone ³¹⁾.

CHARMIDAS vel CHARMADAS ³²⁾ discipulus fuit Carneadis ³³⁾, quocum sae-

26) PLAT. *Hipp. min.* Steph. T. I. p. 368. CIC. *de Or.* III. 32. QUINTILIAN. XII. 11. §. 21. APPULEIUS *Florid.* Ed. BOSSCHA. Opp. Appuleii T. II. p. 32—36.

27) Vid. de eo QUINTILIAN. II. 15. §. 10. III. 1. §. 15. aliisq. locis; SUID. v. Θεοδέκτης; VAL. MAX. VIII. 14, 3.

28) *Tusc.* I. 24.

29) XI. 2. §. 51.

30) *Onomast.* VI. 19. segm. 108.

31) *De Or.* I. 11. cf. II. 88. 90. ERNESTIUS in *Clave* Metrodorum vocat auditorem CARNEADIS, laudans CIC. *de Or.* I. 11. At hoc ipso loco cum Pearcio edidit *Charmadas*.

32) Vid. de eo IONS. *de Scriptt. Hist. Philos.* lib. II. c. 14. VALES. *Emendd.* p. 33.

33) CIC. *Acad.* IV. 6.

pe in libris commutatum nomen, scholamque Academicam post eum una cum Clitomacho continuavit. De eo et METRODORO SCEPSIO, ut horum exemplis obtrectatores artis mnemonicae refellat, Antonium Cicero de Or. II. 88. loquentem facit: *Vidi ego summos homines et divina prope memoria, Athenis Charmadam, in Asia, quem vivere hodie aiunt, Scepsium Metrodorum: quorum uterque tamquam litteris in cera, sic se aiebat imaginibus in iis locis, quos haberet, quae meminisse vellet, perscribere.* Summa utriusque memoria celebratur etiam Ciceroni Tusc. I. 24. et Plin. H. N. VII. 24. Quintilianus quidem ³⁴⁾: *Et Charmadas, inquit, et Scepsius Metrodorus, quos Cicero dicit usos hac exercitatione (arte mnem.), sibi habeant sua: nos simpliciora tradamus.* De METRODORO SCEPSIO tamen dicit alio loco ³⁵⁾, a Cicerone tradi, illum quae cogitasset, ad verbum in agendo retulisse.

De eodem plura vide apud Harduinum in Indice Auctorum praefixo editioni Plinii Tom. I. p. 62, de hominis aetate autem p. 425, ubi merito notatur SOLINUS, qui trecentis ferme annis hunc Metrodorum facit antiquiorem, quem Diogenis Cynici temporibus ait vixisse ³⁶⁾. Ceterum Solini locus memoratu dignus. *Memoriam, inquit, et arte fieri palam factum est, sicut Metrodorus philosophus... in tantum se meditatione assidua provexit, ut a multis simul dicta non modo sensuum, sed etiam verborum ordinibus detineret.* Luculentius etiam, quam a magistro, auctam esse mnemonicam artem a Metrodoro, colligere possis ex Plinio, qui capite de rerum inventoribus l. l. *Ars mnemonica, inquit, inventa a Simonide melico, consummata Metrodoro Scepsio, ut nihil non iisdem verbis redderetur auditum.* Negaverim tamen, augendo illum rem perfecisse. Praelusit potius recentiorum temporum ostentatoribus. Nam sapienter Quintilianus ³⁷⁾ miratur, *quomodo Metrodorus in XII. signis, per quae Sol meat, trecentos et sexagenos invenerit locos.* *Vanitas nimirum fuit, inquit, atque iactatio circa memoriam suam potius arte, quam natura, gloriantis.*

³⁴⁾ XI. 2. §. 26.

³⁵⁾ X. 6. §. 4. Conf. Cic. de Or. II. 83.

³⁶⁾ Polyhist. Cap. I. p. 10. ed. SALMAS. cur. PITISC.

³⁷⁾ XI. 2. §. 22.

V. DE ROMANIS. SUBIICIUNTUR NONNULLA DE FONTIBUS ARTIS MNEMONICAE EXPLICANDAE.

Horum duorum potissimum disciplinâ per nobiles Romanorum iuvenes, qui Graeciam Asiamque visissent vel studiorum doctrinae vel administrationis provincialis caussâ, fortasse etiam per quosdam Graeculos rhetoricam artem in Italia professos, ars mnemonica Romam pervenisse videtur, libris quoque Graecorum propagata. Nam plures Graecorum fuisse ea de re scriptores, patet ex Auctore Rhetoricorum ad Herennium. Scio, inquit ³⁸⁾, plerosque Graecos qui de memoria scripserunt, fecisse, ut multorum verborum imagines conscriberent. At temporis invidiâ, si qui fuerunt singulares Graecorum de memoriae arte libri, nobis subtracti sunt. Ne nomina quidem auctorum supersunt. Diogenes quidem Laërtius ³⁹⁾ inter scripta ARISTOTELIS commemorat *Μνημονικὸν α*. At recte Casaubonus in versione vitae Aristotelis per Diogenem concinnatae, quam praefixit editioni Operum Philosophi, vertit: *De memoria aut memoriae arte I.* Quis enim certo dicat, an liber fuerit de arte mnemonica? Plures meminit Diogenes Laërtius Philosophorum de memoria libellos; sed argumenta perinde ignoramus. Romae autem mox artem mnemonicae Rhetorum atque Oratorum plausu exceptam videmus. Primus Romanorum qui exstant scriptorum eam commendavit incertus AUCTOR RHETORICORUM ad HERENNIUM ⁴⁰⁾, quandoquidem is ante Ciceronem circa a. u. 666. scripsit libros rhetoricos ⁴¹⁾; eamque ita copiose persecutus est, ut nemo Veterum, qui supersunt, magis. Qui etsi in opere suo hoc potissimum egisse videatur, ut Graecorum scriptorum praecepta Latino sermone explicata corpusculo quodam complecteretur; tamen, ubi artem mnemonicae exponit, loco quodam plerisque Graecorum qui de memoria scripsissent, licet in re non primaria, contradixit ⁴²⁾: ut non aliorum tantum sen-

38) III. 23.

39) V. 26.

40) III. 16—24.

41) Vid. SCHÜTZII *Prolegg. in Libb. Rhetor. ad Herenn. et Cic. Rhetor.*

42) III. 23. Idem c. 16: *placet nobis, inquit, esse artificium memoriae: quare placeat, alias ostendemus.* Haud scio an alio libro deperdito uberius etiam et studiosius commendaverit artificiosam memoriam.

tentias, sed suam quoque explicuisse censendus sit. Hic igitur, sive is M. ANTONIUS GNIPHO fuit, ut Schützio placet, sive CORNIFICIUS, ut pluribus videtur, sive alius quis, inter eos, qui artem mnemonicam tractaverint eamque quodam modo perfecerint, haud est praetereundus. CICERO quidem, ne, ut ipse ait, *in re nota et pervulgata multus et insolens esset* ⁴³⁾, memoriae illam disciplinam libavit duntaxat ⁴⁴⁾. QUINTILIANUS autem, ubi utilissime praecipit de memoria ⁴⁵⁾, simpliciora se traditurum professus, artis mnemonicae rationem ex Cicerone aliisque breviter quidem describit ⁴⁶⁾; at ita, ut ea attingat, quibus alii soleant uti, ipse non utatur propterea, quia experimentis edoctus sit, rationem suam et expeditiorem et potentioorem esse ⁴⁷⁾. Pauca assumit ex illa arte ⁴⁸⁾: verum sic, ut simplicior eius ratio, fructuosissima illa, ab isto, quod fertur, artificio plane sit seiungenda. Nec CICERO ⁴⁹⁾ igitur, nec QUINTILIANUS possunt artis illius, Romae istis temporibus

43) Ibid. 87. Quem locum si iis locis accedere dicam, quibus rhetoricos ad Herennium libros ante Ciceronis rhetorica scriptos esse nuper est demonstratum, haud mihi eo videor abuti. Nam aut scriptorem Romanum, per quem res ante Ciceronem nota fuit ac pervulgata, prorsus ignoramus; aut est is, quisquis fuit, Auctor Rhetoricorum ad Herennium.

44) *De orat.* II. 86—88.

45) XI. 2.

46) I. c. §. 11—26.

47) I. c. §. 33.

48) I. c. §. 29—31.

49) Graecum Ciceronis de memoria artificiali exstare libellum in quadam Italiae bibliotheca teste GESNERO *Bibliothecae suae* Tom. II., refert G. I. VOSSIUS *de Rhet. nat. et constit.* p. 130, sed non dubitat, quin alio quam Cicerone auctore scriptus sit. Ceterum commemorat etiam MORHOF. *Polyhist.* Tom. I. lib. II. c. 6, §. 7., meminisse, sed aliorum fide, IACOBUM LECTIUM, ICIUM, exstare apud Florentinos Ciceronis opus *de memoria artificiali*: Lectio ipsi id fabulosum videri. Scilicet eiusmodi commentis, qui artem mnemonicam Saec. XVI. et ineunte Saec. XVII. tantopere commendabant, rei auctoritatem augere gestiebant. Sic F. HIERONYM. MARAFIOTUS *prooem. in librum de arte reminiscentiae* (vid. *Gazophylacium* Art. mem. supra laud.): „*Simonidem, inquit, ferunt primo de Arte Reminiscentiae opusculum compilasse, eiusque doctrinam aliis communicasse; post quem Diagoram, Aristoxenum, Aristotelem, Ciceronem aliosque ad haec usque tempora plurimos cernimus circa huiusmodi artem suos exposuisse libellos.*“ Quae de Veteribus hoc loco dicit, unde hauserit homo, noli quaerere. Locum autem *Auctoris Rhetoricor. ad Herennium* III. 16—24., Graece versum a MAXIMO PLANUDE, ex Codice bibliothecae Augustanae descriptum edidit CHR. FRIDERICUS MATTHAEI, litt. Gr. olim Professor in Univ. litt. Mosquensi. Praemisit vero hanc Graecam interpretationem 12 pagellis formae quaternariae Indici

atque etiam Horatii et Senecae Rhetoris ⁵⁰⁾ aetate satis usitatae, perfectioribus adnumerari.

lectionum academicarum Mosquensium a. 1810. Quam editionem quum non viderit cl. FRID. IACOBIUS, ut ipse narrat, (in SEEBODII sylloge: *Archiv für Philol. und Pädag.* I. Jahrg. 1824. p. 116.), eam a. 1810. editoris dono in manus meas pervenisse testor, in plerisque consentientem cum illa, quam serius curavit ANGELUS MAIUS e Codice bibliothecae Ambrosianae in *Ciceronis sex Orationum partibus ineditis*, edit. altera Mediolan. 1817. p. 210—218. Maximi Planudis quidem esse interpretationem, Maius haud dicit, cuius conf. monitum p. 209. Utraque vero, et Matthaeii et Maii recensio longe praestat isti, quam dederat FRANCISC. XAVER. BERGERUS in ARETINI sylloge: *Beiträge zur Litt.* 1806 Octobr. et in *Catalogo Codicum Mss. Graecor. Bibl. Reg. Bavar.* Tom. III. p. 411. seq., cuius errores frequentissime commissos, partim ex ingenio, partim ex Codicis Augustani eiusdemque post Monacensis collatione a se instituta, eaque comparata cum Maii editione, correxit IACOBIUS a. 1823. Praestantissimi viri observationes criticas habes in laudata Seebodii sylloge l. c. p. 113—119. Ceterum non male ita fere indicavit MATTHAEIUS, interpretationem Graecam verbosiores quidem et liberiores esse in nonnullis, ad summam vero probabilem.

50) Cuique venit HORATIANI Dialogi in mentem, Serm. II. 4:

Unde et quo Catius? CAT. Non est mihi tempus aventi

Ponere signa novis praeceptis, qualia vincant

Pythagoran, Anytique reum, doctumque Platona.

HORAT. Peccatum fateor, cum te sic tempore laevo

Interpellarim: sed des veniam bonus, oro.

Quod si interciderit tibi nunc aliquid, repetes mox,

Sive est naturae hoc, sive artis, mirus utroque.

CAT. Quin id erat curae, quo pacto cuncta tenerem etc.

SENECA Pater de memoria artificiali se scripturum significare videtur. Quod an fecerit unquam, hodie nescimus. Sed locum memorabilem adscribam (Opp. Senecae T. III. ed. Elzev. 1672. p. 72, 73.) de PORCIO LATRONE suo loquentis: „*Memoria et natura quidem felix, sed plurimum adiuta arte etc. In illa (i. illo) non tantum naturalis memoriae felicitas erat, sed ars summa, et ad apprehendenda, quae tenere debebat, et ad custodienda: adeo ut omnes declamationes suas, quascunque dixerat, teneret. Iam itaque supervacuos sibi fecerat codices. Aiebat se scribere in animo. Cogitata dicebat ita, ut in nullo unquam verbo eum memoria deceperit. Historiarum omnium summa notitia: iubebat aliquem nominari ducem, et statim eius acta cursu reddebat. Adeo quaecunque in animum eius semel descenderant, in promptu erant. Video vos, iuvenes mei, plus iusto ad hanc eius virtutem obstupescere. Alia vos in illo mirari volo. Hoc quod tam vobis mirum videtur, non operosa potest tradi arte. Intra exiguum paucissimorum dierum tempus poterit quilibet facere id, quod Cineas fecit: qui missus a Pyrrho legatus ad Romanos, postero die, novus homo, et senatum, et omnem urbanam circumfusam senatui plebem, nominibus suis persalutavit. Aut quod ille fecit, qui recitatum a poeta carmen novum, suum esse dixit, et protinus memoria*

Quum vero ex his tribus primariis artis rhetoricae apud Romanos auctoribus SCRIPTORI LIBRORUM AD HERENNIUM ac CICERONI de memoria agendum esset, quam rhetoricae quartam partem statuissent ⁵¹); QUINTILIANO autem, quum in elocutionis partem memoriam ac pronunciationem venire voluisset ⁵²): iam, missis Recentiorum additamentis atque interpolationibus, exponam ex illorum scriptorum locis, qui sunt de memoria ⁵³), excussis atque inter se comparatis veteris illius artis rationem. Nam in Graecorum Rhetorum libris, ARISTOTELE, DIONYSIO HAL., HERMOGENE, ARISTIDE, THEONE ALEX., aliis, frustra, ni fallor, quaeres ⁵⁴).

recitavit: cum hoc ille, cuius carmen erat, facere non posset. Aut quod fecit HORTENSIVS, qui a Sisenna provocatus, in auctione persedit diem totum, et omnes res et pretia et emptores ordine suo argentariis recognoscentibus, ita ut in nullo falleretur, recensuit. Cupitis statim discere? Suspendam cupiditatem vestram, et faciam alteri beneficio locum."

51) AUCT. RHET. AD HERENN. I. 2. Cic. de Inv. I. 7. conf. Orat. Partit. 7. extr.

52) Prooem. Inst. Or. §. 22.

53) AUCT. RHET. AD HERENN. III. 16—24. Cic. de Or. I. 34. §. 157. II. 86—88. QUINTILIAN. Inst. Or. XI. 2. Quae habent CURIUS vel CHIRIUS FORTUNATIANUS Lib. III. (Rhett. Lat. ed. CAPPERONNER. p. 96, 97.) et MARCIANUS CAPELLA (ib. p. 430, 431, vel in GROTH edit. p. 176, 177.), ea ex illis, quos nominavi, sunt excerpta. Brevior etiam de memoria ALCUINUS in Dialogo de Arte Rhet. (ed. CAPPERON. p. 405.), artis mnemonicae, si quid video, expers. Nempe interrogat CAROLUS REX: „Quid dicis de nobilissima, ut reor, Rhetoricae parte, memoria?" Respondet ALCUINUS: „Quid aliud, quam quod M. Tullius dicit, quod thesaurus est omnium rerum memoria, quae nisi custos cogitatis inventisque rebus et verbis adhiberetur, intelligimus, omnia etiamsi praeclara fuerint in oratore, esse peritura?" CAR. „Suntne aliqua eius praecepta, quomodo vel illa obtinenda vel augenda sit?" ALC. „Non habemus eius alia praecepta, nisi dicendi exercitationem, et scribendi usum, et cogitandi studium, et ebrietatem cavendam, quae omnibus bonis studiis nocet maxime, quae non solum corporis aufert sanitatem, sed etiam mentis adimit integritatem." CAR. „Sufficiunt haec praecepta, si quis idoneus est ad haec implenda" etc.

54) Ab his Rhetoribus Graecis diligentius perlustrandis me avocavit olim G. I. Vossius de nat. et constil. Rhet. p. 129. assentiens ARISTOTELI aliisque Veterum, quos memoriam praeteriisse in oratoria facultate, testis esset Laërtius in Zenone. Quam etiam neglexisset HERMOGENES, item APHTHONII INTERPRES initio Prolegg. opera oratoris enumerans. His potius se accedere, quam Ciceroni, qui eam disertim Rhetoricae partem statuisset. Quamvis vero fretus auctoritate Viri in Rhetorum scriptis versatissimi tunc quaerere in laudatis libris desiissem, idem hac sententia permansi, plures etiam Graecorum Rhetorum memoriam quartam Rhetoricae partem statuuisse, ideoque in libris suis nunc deperditis uberius de memoria

egisse: memor eorum, quae legissem apud CICERONEM *Rhetoricorum* sive *de Inv.* I. 7.: „Materia quidem nobis rhetoricae videtur ea, quam Aristoteli visam esse diximus, partes autem hae, quas plerique dixerunt, inventio, dispositio, elocutio, memoria, pronunciatio.“ Ceterum nec APSINIS *Artem Rhet.*, quem I. C. T. ERNESTIUS *Lexico Technologiae Graecorum Rhetoricae* p. 220. de memoria copiosius atque accuratius exposuisse dicit, nec GEORGII TRAPEZ., hominis saeculi XV., *lib. IV. Rhet.*, quem idem *Lexico Technol. Latinorum Rhet.* p. 203. doctrinae mnemonicae quendam commentarium scripsisse narrat, inspicere potui, aegre carens rarissima illa Rhetorum Graecorum editione Aldina. Huius quidem desiderium post levavit nova Rhetorum Graecorum sylloge a CHRISTIANO WALZIO curari coepta, cuius nuper Vol. I. a. 1832, Vol. IV., Vol. V. et Vol. VII. P. I. a. 1833 edita, in manus nostras pervenere.

PARS II.

DE ARTIS MNEMONICAE NATURA ET CONSTITUTIONE.

C A P. I.

DE ARTIS MNEMONICAE FINE.

Ars mnemonica ⁵⁵⁾ est ars excolendae et perficiendae memoriae, Cuius quum duo potissimum genera sint, alterum patientis, alterum efficientis: *patiens memoria*, quae rerum perceptarum servata simulacra contueatur; *efficiens*, quae eadem *reminiscentia* dicitur ⁵⁶⁾, quae simul percipiat, se aliquando eas res cognovisse, quarum imagines contemplatur ⁵⁷⁾: arte mnemonica consequi debemus, tum ut cito imprimantur menti percepta, atque semel impressa diu retineantur; tum ut prompte recordemur eorum, quae olim impressimus.

Utrumque atque ad quemcunque usum praestare voluisse videntur, qui artem memoriae primum protulerunt: ita ut aliquis THEMISTOCLI illam pollicitus, quum ab eo interrogaretur, quidnam ars illa efficere posset, respon-

55) *Artem mnemonica*m dico cum PLINIO maiore, quum *μνημονικὸν* sit, quod ad memoriam pertinet. Sed CICERONEM, AUCTOREM RHETORICOR. AD HERENN. et QUINTILIANUM non memini ita dicere, sed *μνημονικά*, artem memoriae; etiam memoriae disciplinam (Cic. *de Fin.* V. 1.). *Μνημονευτικήν* vocari GERH. IO. VOSSIUS ait in *Commentarior. rhetor.* lib. I. c. 1. p. 6, et lib. VI. c. 9. p. 518. At huiusmodi appellationis et usus exempla apud Veteres desidero, licet *οἱ φύσει μνημονευτικοί* sit in Planudea interpretatione, ed. MATTHAEII, p. 4, quam laudavi annotat. 49.

56) Subtiliter discernit a memoria (*μνήμη*) *reminiscentiam* (*ἀνάμνησις*). ARISTOTELES *de Memoria et Reminiscentia* (Opp. ed. BEKKER.) T. II. p. 449—453, suoque acumine, quare, quum illius compluria animalia participant, haec nulli animali praeterquam homini concessa sit, cap. 2. extr. exponit.

57) Conf. *Initia Philos.* Pars I. c. 1. §. 21. in IO. AUG. ERNESTI *Init. doctrinae solid.*

deret: *ut omnia meminisset* ⁵⁸⁾). Postea autem, quum memoria vim suam in lumen orandi extulisset, iique qui artem mnemonicam excolerent, ad oratoris maxime usum ⁵⁹⁾ eam accommodassent: utrumque quidem, et diu tenere memoriâ, et facile, quae tenerentur, quandocunque placeret, revocare, per eam assequi studuerunt: plurimum tamen reminiscentiam, quandoquidem huius potissimum oratori est usus, eâ iuvare conati sunt.

Quum autem in Graecorum et Romanorum civitatibus omnes fere res civiles orationibus memoriter habendis agerentur, quae saepe longissime protenderentur, non fieri non poterat quin pergratum se offerret oratoribus praesidium, quo instructi orationis habendae partes harumque capita meditatione ita complecterentur, ut excidere non possent, quoque adiuti etiam singulorum sententiarum deinceps reminiscerentur.

Tale autem esse videbatur ars, cuius inventio ad SIMONIDEM referretur, consummatio aliis adscriberetur, quae quibus consisteret, iam exponendum.

C A P. II.

DE LOCIS ET IMAGINIBUS GENERATIM.

Paucis verbis CICERO summam rei comprehendit dicens: *iis qui hanc partem ingenii exercerent, locos esse capiendos, et ea quae memoriâ tenere vellent, effigenda animo, atque in his locis collocanda. Sic fore, ut ordinem rerum locorum ordo conservaret: res autem ipsas rerum effigies notaret* ⁶⁰⁾. Omne igitur illud memoriae artificium continebatur *disponendis notandisque rebus* ⁶¹⁾; idque fiebat *locis et imaginibus* ⁶²⁾. Nam qui artis mnemonicae ope orationem ediscere vellent, primum locos eligebant *quam maxime spatiosos,*

58) CIG. de Orat. II. 74. de Fin. II. 32.

59) *Maxime*, inquam, ad oratoris usum; non *ad oratoris solius*. Etenim vix dubito, quin ad alias etiam res memoriae affigendas Veteres usi sint arte: tum ob rei ipsius rationem; tum ob nonnullas Veterum significationes, ut RHETORIS HERENNII III. c. 17. in.: *Qui μνημονικά didicerunt, possunt, quae audierunt, in locis collocare et ex his memoriter pronunciare.*

60) CIG. de Or. II. 86. exir.

61) Conf. I. c. 87. §. 357.

62) RHET. AD HERENN. III. 16. §. 29.

*multa varietate signatos, domum forte magnam et in multos diductam recessus, ut QUINTILIANUS⁶³⁾ tradit; aut fortasse plura unius fori aut plateae aedificia⁶⁴⁾. Hos locos identidem mente percurrendo efficiebant, ut ex ordine eos animo tenerent, ita ut primi loci cogitatio excitaret memoriam secundi, et sic in reliquis deinceps. At hos locos tam alte animo infigere debebant, ut in eorum recordatione non laborarent; ut potius loci, quo ordine comparati et dispositi essent, eodem sponte occurrerent⁶⁵⁾. Causam affert QUINTILIANUS hanc: *plus quam firmam esse debere memoriam, quae aliam memoriam adiuvet.**

Deinde orator orationis, quam vel scripsit vel cogitatione tantum complexus est, singulas partes praecipuas vel propositiones primarias mente connectit cum singulis locis illis, et quidem ordine quodam memoriam adiuvante, ut primam propositionem vestibulo quasi assignet, secundam atrio, et sic porro⁶⁶⁾. Nexum hunc singularum propositionum cum singulis locis identidem mente repetit, donec eo pervenerit, ut cogitatio uniuscuiusque loci simul excitet propositionis cum eo connexae cogitationem. Itaque animus et primariorum orationis sententiarum facilius reminiscitur locorum admonitione; et earum consecutionem prompta locorum consecutione celerius revocat in mentem.

Haec de locis generatim. Iam de altera parte, *imaginibus*. Atque his quidem animo conceptis orator res singulas de quibus dicturus est, singulasque sententias notat atque exprimit, easque imagines in locis ante comparatis collocat, ita ut cuiusque rei vel sententiae imago in eo disponatur loco, quocum cogitatione connexum est caput id orationis, ad quod probandum aliquid commemoratur. Fit autem imaginibus; ut quae cogitatione tantum essent percepta, iam a sensu tradita atque impressa videantur.

63) QUINTILIAN. XI. 2. §. 18. Is quidem *loca* dicit; at CICERO et in artis memoriae adumbratione et in *Topicis* suis *locos*, RHETOR AD HERENNium in mnemonics item *locos*.

64) Conf. QUINTILIAN. I. c. §. 21. init.

65) QUINTILIAN. I. c. §. 18. *Primus hic labor est, non haerere in occursu.* Vid. SPALDING. ad h. l. Conf. RHET. AD HERENN. III. 18. §. 31. *Locos, quos sumpserimus, egregie commeditari oportebit, ut perpetuo nobis haerere possint. Nam imagines, sicut litterae, delentur, ubi nihil illis utimur: loci, tanquam cera, remanere debent.*

66) Conf. QUINTILIAN. I. c. §. 20.

Imagines vero, id est, formae quaedam et notae et simulacra eius rei, quam meminisse volumus ⁶⁷⁾, ita comparantur:

Orator postquam sententiam, cuius vult recordari, aut meditatione tantum, aut et scriptione memoriae commendavit, eam imagine comprehendit: quae, quum rerum similes imagines esse oporteat ⁶⁸⁾, rei cuius vult meminisse similitudinem quandam exprimere debet. Quod fit duplici ratione: altera quae minus, altera quae magis perfecta. Nam imago quae effingitur ab oratore et in loco collocatur, esse potest *nota* quaedam vel *signum* quo *admoneatur* tantum rei cuius vult meminisse, ex re tota desumptum; ut, si de homine quodam inter alia de eius navigatione dicendum est, signum quo admoneatur sit ancora; si de eius militia, aliquid ex armis ⁶⁹⁾: cuius signi in loco quodam positi admonitione in totius rei memoriam reponetur. Imago autem, quae collocatur in loco quodam, etiam perfectior esse potest, ita ut eâ non solum admoneamur rei, sed ut eius vi etiam repraesentetur et in aspectus iudicium vocetur res ipsa, cuius memoria opus est. Luculentum talis imaginis exemplum habemus apud RHETOREM HERENNIANUM III. 20. §. 33, cuius haec sunt verba: *Si accusator dixerit, ab reo hominem veneno necatum, et hereditatis causa factum arguerit, et eius rei multos dixerit testes et conscios esse; si hoc primum, ut ad defendendum nobis expeditum sit, meminisse volumus; in primo loco rei totius imaginem conformabimus: aegrotum in lecto cubantem faciemus ipsum illum, de quo agatur, si formam eius detinebimus; si eum non agnoverimus, aliquem aegrotum non de minimo loco sumemus, ut cito in mentem venire possit, et reum ad lectum eius adstituemus, dextra poculum, sinistra tabulas, medico (sc. digito) testiculos arietinos (i. e. crumenam e pelliculis testiculor. ariet.) tenentem. Hoc modo et testium, et hereditatis, et veneno necati memoriam habere poterimus.*

Quomodo in ceteris imaginibus agendum sit, statim addit. *Item, inquit, deinceps cetera crimina ex ordine in locis ponemus, et quotiescunque rem meminisse volumus, si formarum dispositione et imaginum diligenti notatione utemur, facile ea quae volumus, memoriâ consequemur.*

67) RHET. AD HERENN. III. 16. §. 29. Conf. QUINTILIAN. I. c. §. 21.

68) RHET. AD HERENN. I. c. 20. §. 33.

69) Conf. QUINTILIAN. I. c. §. 19.

Diximus de locorum et imaginum comparatione. Nunc, quomodo orator his duobus ita comparatis utatur, dicendum.

Orationis ediscendae memoriam repetiturus incipit ab initio locos suos recensere, quod cuique credidit, repositus ⁷⁰⁾: tum propositionem primariam cum eo cogitatione connexam, tum imagines rerum in eo collocatas ⁷¹⁾. Quodsi hac exercitatione satis saepe usus est, ita ut locorum ordo tam firmiter animo inhaereat, ut primi cuiusque cogitatio statim ceterorum locorum cogitationem excitet deinceps; connexio autem singularum propositionum cum singulis, quibus quaeque assignata est, locis tam arte copulatur, ut hi sine illis in mentem recurrere non possint; ut porro loci cuiusque repraesentatio simul referat imagines singularum rerum in eo collocatas: tum fiet, ut orator hac exercitatione rerum disponendarum notandarumque, ex mnemonicis praeceptis facta, in pronuncianda oratione adiuvetur ⁷²⁾. Utuntur vero apta quadam similitudine, qua usi sunt CHARMADAS et Scepſius METRODORUS ⁷³⁾, et quam haud scio an SIMONIDES ipse iam adhibuerit ⁷⁴⁾: *Quemadmodum qui litteras sciunt, possunt id quod dictatum est, scribere, et recitare quod scripserunt: ita qui μνημονικά didicerunt, possunt quae audierunt, in locis collocare, et ex his memoriter pronunciare. Loci enim cerae aut chartae simillimi sunt; imagines litteris; dispositio et collocatio imaginum, scripturae; pronunciatio, lectioni* ⁷⁵⁾.

His quae commemoravimus de locorum et imaginum comparatione atque usu, artis mnemonicae oratori accommodatae rationem modumque proprie contineri constat. Quae, ut uno obtutu possent comprehendere, disiunximus a quibusdam specialibus praeceptis, quae a rhetoribus Latinis, Herenniano imprimis, traduntur. De his iam paucis agendum.

70) Conf. QUINTILIAN. I. c. §. 20.

71) De imaginibus conf. praecipientem RHETOREM HERENNIANUM III. c. 22. §. 37.

72) Conf. CIC. de Or. II. 87. §. 357.

73) CIC. I. c. 88. §. 360.

74) Conf. CIC. I. c. 86. §. 354. extr.

75) Verba subministravit AUCTOR RHETORICOR. AD HERENN. III. c. 17. init. Conf. CIC. de Partit. Orat. 7. §. 26. QUINTILIAN. I. c. §. 21.

C A P. III.

DE LOCIS SINGULATIM.

Loci, quibus utebantur, erant aut natura aut manu absoluti ⁷⁶⁾. Naturalium nullum attuli exemplum, quandoquidem haud certo affirmare possum, an loca naturalia quibus Recentiores uterentur, ut regionis alicuius partes eminentes, cuiusmodi sunt montes, flumina, silvae; arborum certus numerus; membra corporis humani vel brutorum corpora ⁷⁷⁾, an haec igitur adhibuerint Veteres. *Artificiosi* autem loci sunt aedes, intercolumnium, angulus, fornix, et alia quae his similia sunt, ut ait SCRIPTOR HERENNIANUS ⁷⁸⁾. Haec eiusmodi sunt, ut in iis imagines collocari possint multae aut paucae pro loci cuiusque amplitudine. Et in operibus publicis, et in urbium ambitu ⁷⁹⁾, et in picturis, capi posse loca, monet QUINTILIANUS. Paulo autem ante dixerat, eos qui arte mnemonica uterentur, loca discere quam maxime spatiosa, multa varietate signata, domum forte magnam et in multos diductam recessus.

Praeter locos, qui iam parati aut natura aut manu facti reperirentur, poterat quis etiam ipse fingere sibi. Ita enim AUCTOR RHETORICOR. HERENNIAN. l. c. §. 32.: *Quamquam facile est ei, qui paullo plura exploraverit, quamvis multos et idoneos locos comparare: tamen si quis ad ista satis idoneos invenire se non putabit, ipse sibi constituat quam volet multos licebit. Cogitatio enim quamvis regionem potest amplecti, et in ea situm loci cuiusdam ad suum commodum et arbitrium fabricari et architectari. Quare licebit, si hac prompta copia contenti non erimus, nobismet ipsos nobis cogitatione nostra regionem constituere, et idoneorum locorum commodissimam distinctionem comparare. Atque his consentit quod QUINTILIANUS ⁸⁰⁾ Opus est, inquit, locis, quae vel finguntur vel sumuntur.*

76) RHETOR AD HERENN. l. c. §. 29.

77) Vid. LAMB. SCHENCKELIUS de Memoria lib. II. p. 111 seq., et IO. AUSTRIACUS de Mem. artificiosa Tractat. I.

78) RHETOR AD HERENN. l. c.

79) QUINTILIAN. l. c. §. 21. Intelligit, puto, templa, turres, arces, rel. huiusmodi.

80) l. c. §. 21.

Loci igitur erant vel *naturales*, vel *artificiosi*; vel *sumpti* vel *ficti*. Iam diligenter praecipitur a triumviris nostris, a RHETORE HERENNIANO imprimis, de *locorum multitudine* ⁸¹⁾, *ordine* ⁸²⁾, *notatione* ⁸³⁾, *dissimilitudine* ⁸⁴⁾, *magnitudine* ⁸⁵⁾, *luce* ⁸⁶⁾, *intervallis* ⁸⁷⁾: quae apud ipsos scriptores legi malim. Facilius etiam ea intelligerentur certiusque explicarentur, si singula quaeque exemplis illustrassent auctores.

Iis quidem, quae de locorum dissimilitudine et intervallis praescribit RHETOR HERENNIANUS, declaratur, quid CICERO de Orat. II. 87. §. 358. sibi velit, *locos explicatos* requirens; ex iis autem, quae ille l. c. 19. §. 32. dicit, patet, quomodo capienda sint *huius* verba: *Locis est utendum — illustribus*. Porro ad verba capitis 19. §. 19. : *Dissimiles forma atque natura loci comparandi sunt, ut distincte interlucere possint. Nam si quis multa intercolumnia sumpserit, conturbabitur similitudine locorum* rel., ad ista igitur verba monemus: hinc *diversa* aedificia in eadem regione sita, si eadem in multos diducta sint recessus, quorum cuique pars orationis committatur, locos in primis utiles videri. Praeterea ad §. 31. *Ne forte in numero locorum falli possimus, quintum quemque locum placet notari: quod genus, si in quinto loco manum auream collocemus; et in decimo aliquem notum, cui praenomen sit Decimo; deinde facile erit similes notas quinto quoque loco collocare*. Hoc tum potissimum valebit, ubi in oratione maior quidam rerum, quae ad idem argumentum pertineant, numerus certa quadam successione erit enarrandus.

Ceterum ex artis mnemonicae praeceptis necessarium fuisse puto, ut complexus locorum, quo quis uti vellet, ad orationem, ut hoc utar, ediscendam, secundum ordinem quendam in partes esset divisus; idque ita, ut singulorum locorum, in quibus imagines essent collocatae, numerus uno maiori loco contineretur;

81) RHETOR AD HERENN. III. 17. §. 30. et 24. §. 40. Conf. CIC. l. c. 87. §. 358.

82) RHETOR AD HERENN. l. c. et c. 18.

83) Ibid. c. 18. EXII.

84) Ibid. c. 19. §. 31.

85) Ibid. §. 31.

86) Ibid. §. 32.

87) Ibid. §. 32. Conf. CIC. l. c. §. 358.

hic maior autem locus unius maximi loci pars esset: plane ut in domo magna, quae plurimum est tabulatorum, quorum unumquodque plura continet conclavia. Etenim locorum complexus, sic in partes distributus, praecipue utilis fuerit oratori, cui in longa oratione memoriter pronuncianda hoc difficillimum esset, menti affigere non solum argumenta partium praecipuarum, ut exordii, narrationis, propositionis et partitionis, confirmationis et refutationis, perorationis denique: sed etiam continere partium sectiones, sectionumque capita singula. In quo iuvare oratorem locorum ex certo ordine comparatorum admonitione, usu olim ipse comperi, quum orationis cuiusdam Ciceronianae (prima erat Catilinaria) ex artis praeceptis memoria tenendae periculum fecissem.

Hanc quidem, quam commemoravi, locorum conditionem disertis plane auctorum verbis non possum demonstrare: at eandem imprimis fuisse quaesitam, ex pluribus triumvirorum nostrorum significationibus⁸⁸⁾ elucet. Ac profecto alioqui illa locorum disciplina, CICERONI tantopere probata, oratori parum fuisset fructuosa.

C A P. IV.

DE IMAGINIBUS SINGULATIM.

Imagines, ut supra vidimus⁸⁹⁾, sunt formae quaedam et notae et simulacra eius rei, quam meminisse volumus: quod genus equi, leones, aquilae;

88) Huc refero, quod CICERO de Or. I. c. §. 357. dicit, neminem fere esse tam acri memoria, ut non *dispositis rebus* in sententiarum ordine complectendo adinvetur. Quando idem porro de Or. II. 86—88. passim de *rerum ordine* loquitur, qui *locorum ordine* conservetur, intelligere videtur repetitionem certa successione, ex qua unaquaeque res ad argumentum, quo pertinet, refertur. Hoc QUINTILIANUS etiam I. c. §. 20. innuere videtur, de iis qui arte uterentur dicens: *quum est repetenda memoria, incipiunt ab initio loca haec recensere, et, quod cuique crediderunt, reposcunt, ut eorum imagine admonentur: ita quamlibet multa sint, quorum meminisse oporteat, fiunt singula connexa quodam choro, ne errent coniungentes prioribus sequentia solo ediscendi labore.* Ad quem locum conf. annot. GESNERI et SPALDINGII. Eodem spectat, quod paullo ante (§. 18.) dixerat de *domo magna et in multos diducta recessus*; et de iis (§. 20.) qui *impluvia* circumirent, *nec cubiculis modo aut exedris, sed statuīs etiam similibusque*, quos reminisci vellent, sensus committerent.

89) Pag. XX. Verba sunt RHETORIS HERENNII III. 16. §. 29.

quorum memoriam si volumus habere, imagines eorum certis in locis collocare nos oportebit.

Pergit idem ⁹⁰⁾: *Quoniam ergo rerum similes imagines esse oportet, et ex omnibus verbis notas nobis similitudines eligere nobis debemus; duplices similitudines esse debent; unae rerum, alterae verborum. Rerum similitudines exprimuntur, quum summatim ipsorum negotiorum imagines comparamus: verborum similitudines constituuntur, quum uniuscuiusque nominis et vocabuli memoria imagine notatur.*

De rerum imaginibus quoniam supra paullo copiosius dictum est, et, quo pacto eae in locis constituendae sint, expositum: hoc capite de verborum imaginibus praecipue dicendum, postquam pauca de imaginum ratione, qualem CICERO et SCRIPTOR HERENNIANUS requirunt, commemorata erunt.

In orationibus forensibus quum omnia fere, quae proferuntur, ad homines pertineant, nihilque magis moveat hominem quam homo: quas, ad sententias in mentem sibi revocandas, in locis collocabant imagines, eae hominum potissimum erant. Hinc CICERO ⁹¹⁾, *Rerum memoria, inquit, propria est oratoris: eam singulis personis bene positae notare possumus, ut sententias imaginibus, ordinem locis comprehendamus.*

Ut de locorum ratione plura a RHETORE HERENNIANO praecipiuntur, ita de imaginum earum, quae res repraesentant ⁹²⁾. His omnibus iubetur, ut illae sint et acriter expressae seu vividae, et ad monendum idoneae. Quae CICERO edicit ita, utendum esse *imaginibus agentibus, acribus, insipientis, quae occurrere celeriterque percutere animum possint* ⁹³⁾: his ipsis, quae a QUINTILIANO ⁹⁴⁾ quidem e Cicerone ad verbum repetuntur, lux affunditur per ea, quae RHETOR HERENNIANUS ⁹⁵⁾ uberius declarat.

Iam dicatur de *verborum memoria artificiali*: ea artis mnemonicae parte, quae, aliquanto difficilior ceteris, toti arti apud multos invidiam fecit, a

90) I. c. 20. §. 33.

91) *De Orat.* I. c. §. 359.

92) RHETOR HERENN. I. c. 22.

93) CIC. I. c. §. 358.

94) QUINTILIAN. I. c. §. 22.

95) RHET. HERENN. I. c. §. 37.

Recentioribus autem praecipuo studio exulta est, vel potius absonis commentis corrupta, miserisque argutiis deturpata.

Oratori quum saepe tenenda sint nomina minus nota ac familiaria; quum eidem frequenter aliorum sententiae ad verbum reddendae; quum denique nonnunquam tota oratio ad verbum ediscenda: opus illi videbatur ratione, qua adiutus non sententias solum, sed etiam verba memoriter posset recitare. Artis mnemonicae praeceptores autem quoniam vel ad res vel ad sententias memoriae mandandas adhibebant imagines, his etiam ad verba menti affigenda utebantur hunc in modum ut, postquam, quorumcunque vellent meminisse, ea identidem secum transiissent ⁹⁶⁾, unumquodque, cuius memoriam habere vellent, vocabulum *notarent*. Cuius notationis genera haec potiora:

1. Si verbum, quod memoria tenere vellent, significaret rem, quae imagine facile exprimeretur, ipsa rei imagine notabant id verbum.

2. Sin autem verbum tale non esset, tum imagine similis cuiusdam verbi, quale significaret rem eiusmodi, quae imagine exprimi facile posset, verbum, quod memoriae mandare vellent, notabant.

3. Sin vero verbum indicaret notionem abstractam, quae per se imagine non posset formari, tum a genere ad partem traducebant notationem: ita ut pro notione abstracta, cuius fingi non posset imago, sumerent notionis cuiusdam, quae effingi utique posset, simulacrum.

4. Si denique verba, quae vellent memoriae tradere, eiusmodi essent quae similitudine nulla possent repraesentari: ut orationis particulae quaedam, quales grammaticae sunt Coniunctiones: tum eorum sibi formabant notas qualescunque, quibus tum semper uterentur.

Invenitur apud RHET. AD HERENN. ⁹⁷⁾ hoc exemplum rationis exprimendi imaginibus similitudines verborum. *Quum verborum similitudines, inquit, imaginibus exprimere volemus, plus negotii suscipiemus, et magis ingenium nostrum exercebimus. Id nos hoc modo facere oportebit: Iam domuitio-nem reges Atridae parant. In primo loco constituere oportet manus*

96) RHET. HERENN. l. c. 21.

97) l. c. c. 21.

*ad coelum tollentem Domitium, quum a Regibus Marciis loris caedatur*⁹⁸⁾. *Hoc erit, Iam domuitionem reges. In altero loco Aesopum et Cimbrum, subornantes vitta Iphigeniam* (sc. constituere oportet). *Hoc erit, Atridae parant. Hoc modo omnia verba erunt expressa*⁹⁹⁾.

98) Nota *Marciorum Regum* familia; etiam illud, gentem Marciam genus suum ab Anco Marcio, quarto Romanorum rege, deducere voluisse. *Marcios Reges* vel per ERNESTI *Clavem Cic.* p. 203, 204. poterant nosse tirones. Ex illa igitur familia quosdam *Domitium* quendam loris cecidisse, loci nostri testimonio constat, aliunde quidem incognitum. Ceterum *Domitiorum* primos certum est plebeios fuisse, allectos subinde inter patricios, ut tradit SÜETONIUS in *Nerone* c. 1.

99) Dedi hunc locum, in quo scr. et edd. mire variant, ut eius lectionem prae aliis probabilem arbitrabar, qui in cuiusquam editorum me negem esse mancipio. *In primo loco* pro vulg. *In loco* restituit SCHÜTZIUS, quem recte secutus est ORELIUS. Prior in sequentibus, quae corrupta esse apparet, omnia planissima se reddidisse sperabat (Conf. eius Notas in libb. ad Herenn., in *Cic. Opp. Rhet.* apud Goeschenium editis Vol. I. P. II. p. 82. 83.) ita emendando, ut in *Cic. Opp.* editione ap. Fleischerum curata Tom. I. iterum edere ausus est: *Aesopum et Cimbrum subornare in Iphigenia agentes Agamemnonem et Menelaum.* In tragoedia Iphigenia quidem duo clarissimos tragoedos, Aesopum et Cimbrum, egisse Agamemnonem et Menelaum, vere omnino sumi videtur ab omnibus fere interpretibus. At num *subornare* vera sit lectio, quaeri potest: intelligendum esse simplex *oportet*, tum statueretur; cui equidem praefero explicationem meam intelligentis e praecedentibus, modo et faciliori et sensui aptius conveniente, *constituere oportet*. SCHÜTZII emendatio et lectio in *Iphigenia* mera erat ipsius coniectura, eaque minime necessarium continens additamentum in fabula argumenti in vulgus noti. *Agentes*, quod idem coniecit, latere arbitrabatur in lectione codicum quorundam *vagamem*, quae mihi quidem, quamvis corrupta, nonnisi e margine illata videtur. Nomina *Agamemnonem et Menelaum* sine dubio glossemate irrepserunt. Id constare e Cod. Turicensi, monuit ORELIUS, idque apertum esse ego putaram, qui, antequam in Codice Turic. ista abesse cognovi, glossema agnoram ipse, mihi olim confirmatum eo, quod in codice Mediceo Gronovii nomina *Agamemnonem et Menelaum* omissa scirem. *Ag.* et *Men.* nil nisi interpretamenta esse, sed vetera, in ed. Rhet. ad Herenn. a se curata censuit quoque LINDEMANNUS. Quae scripsi *subornantes vitta Iphigeniam*, scripsi timide quidem, veruntamen ita, ut vulgatae lectioni *subornare Iphigeniam, Agamemnonem et Menelaum* iudicarem aliquanto praestare. Neque in codicibus nulla scriptionis nostrae vestigia. Nempe in melioribus Palatinis, quos excussit Gruterus, erat: *subornari ut ad Iphigeniam*, atque eodem modo in Gronovii codice Mediceo. *Subornantes* in codd. deformatum putabam ideo, quod vocabulum exstabat in fine scriptum compendio. *Vitta* delitescere mihi videbatur in illis *i ut ad*. Atque iam ORELIUS acute viderat, in variantibus lectionibus aliquid de Iphigenia *vitta* ad sacrificium ornata latere, quibus expressum fuerit verbum *parant*, quod in vulgata, et in SCHÜTZII coniectura, non „*exprimitur*.“ LINDEMANNUS quidem in corruptae lectionis varietate nihil aliud occultari visum, quam *subornatam agentes Iphigeniam* h. e. ad sacrificium. Equidem quam praeferam rationem, et quare, dixi: meliora doceant oculatiores.

Ex hoc loco plurium notationis generum exempla duci poterunt.

Quod primum posui, eius generis exemplum erit verbum *Atridae*, significans Agamemnonem et Menelaum reges, quorum imagines habebimus, si histrionum, quos illorum personas agere vidimus, *Aesopi et Cimbri*, imagines ante oculos posuerimus.

Secundi generis exemplum dabit notatio verbi *domuitionem*. Nam quum Rhetor Herennianus hanc vocem imagine bene exprimi posse negaret, similis alicuius verbi imagine usus est. *Domitii* igitur imaginem constituit non nisi ob verbi similitudinem; *lora* autem et *flagra* per *Reges Marcios* in eodem adhibuit, ut vocabulum *reges* certius menti advocaret imagine, quae vehementius exsuscitaret memoriam, agendo quasi percutiens ¹⁰⁰). Huc etiam referendum illud, quod RHETOR HERENNIANUS c. 20. in causae cuiusdam publicae memoria sub *imagine simplici*, quam vocat, comprehendenda praecipit: ut reus ad aegroti lectum adstituatur, dextra poculum, sinistra tabulas, medico digito crumenam ex pelliculis *testiculorum* arietinorum tenens. Qua imagine admoneri volebat non solum heredipetae eiusdemque venefici, sed etiam *testium* facinoris, quos multos esse dixisset accusator.

Tertii generis exemplum etiam ex illa versus: *Iam domuitionem reges Atridae parant*, notatione promitur. Quum enim vagum *reges* exprimi satis commode non posse videretur, *Reges Marcios* eosque *Domitium*, quem verbi *domuitionem* similitudo advocasset, caedentes, in locum constituit. Domitius quum manus ad coelum tollens cogitetur, *dum* a Marciis Regibus loris caedatur, etiam particula *iam* exprimitur, quod praestari quodammodo poterat notâ duarum, quae simul fierent, actionum.

Ultimum, quod commemoravi, genus meminit CICERO ¹⁰¹) disertis verbis. *Verborum*, ait, *memoria* — *maiore imaginum varietate distinguitur*. *Multa enim sunt verba, quae formari similitudine nulla possunt: eorum fingendae nobis sunt imagines, quibus semper utamur*. Talium etiam verborum imagines fuerunt, opinor, inter earum multitudinem, quae a Graecis quibusdam

¹⁰⁰) Cic. de Or. II. 86. §. 358. *Imaginibus autem (utendum est) agentibus, acribus, insignitis, quae occurrere celeriterque percutere animum possint.*

¹⁰¹) De Or. II. 88.

conscriptae erant teste RHETORE HERENNIANO ¹⁰²⁾. Scio, inquit, plerosque Graecos, qui de memoria scripserunt, fecisse, ut multorum verborum imagines conscriberent, uti, qui eas ediscere vellent, paratas haberent, ne quid in quaerendo operae consumerent. Sed improbat eorum rationem quatuor de causis, nec temere. Primum, ait, quod in verborum innumerabilium multitudine ridiculum sit, mille verborum imagines comparare. Quantulum enim poterunt haec valere, quum ex infinita verborum copia, modo aliud, modo aliud nos verbum meminisse oportebit! Deinde cur volumus ab industria quemquam remove, ut ne quid ipse quaerat, quum nos illi omnia parata quaesitaque tradamus? Praeterea similitudine alia alius magis commovetur. Nam ut saepe, formam si quam similem cuipiam dixerimus esse, non omnes habemus assensores, quod alii videtur aliud: ita fit in imaginibus, ut, quae nobis diligenter notatae sint, eae parum videantur insignes aliis. Quare sibi quemque suo commodo convenit imagines comparare ¹⁰³⁾. Postremo praeceptoris est docere, quemadmodum quaeri quidque conveniat, et unum aliquod, aut alterum, non omnia, quae eius generis erunt, exempli causa subiicere, quod res possit esse dilucidior. Ut quum de prooemiis quaerendis disputamus, rationem damus quaerendi, non mille prooemiorum genera conscribimus: ita arbitramur de imaginibus fieri convenire ¹⁰⁴⁾.

His quae attuli, notationis generibus aliud quoddam, quod ex ἐτυμολογία ducitur, adiungerem, si de loci cuiusdam Ciceroniani ¹⁰⁵⁾ sensu mihi constaret. Quam facultatem (scil. locis et imaginibus idoneis utendi) et exercitatio, inquit, dabit; ex qua consuetudo gignitur; et similium verborum conversa et immutata casibus, aut traducta ex parte ad genus notatio ¹⁰⁶⁾, et

102) l. c. c. 23.

103) Haec Rhetoris Herenniani revocant in mentem, quae olim in epistola, data Berolini d. 26. Sept. 1805., mihi scripsit Vir praeclarus, Helvetici nominis decus, IOANNES MUELLERUS: „Die Fortsetzung über die artes mnemonicas erwarte ich begierig: ich glaube, jeder macht sich seine, und selten ist eine für mehrere Menschen.“

104) Vel ex his RHETORIS HERENNIANI III. 23. argumentis patere puto, quam vana fuerit multorum e Recentioribus, etiam ARETINI et KAESTNERI, in tot verborum imaginibus conscribendis importuna industria.

105) Cic. de Or. II. 87. §. 358.

106) ERNESTIUS sensum esse ait: per etymologiam, quae sit notatio, vel nominis ipsius, vel coniuncti alienius, a quo facilius reperiatur imago, rel. Sed non video, quem sensum, si haec explicatio assumatur, verba habeant: conversa et immutata casibus, aut traducta

unius verbi imagine totius sententiae informatio, pictoris cuiusdam summi ¹⁰⁷⁾
ratione et modo formarum varietate locos distinguentis.

Iam quaeritur, utrum his verborum imaginibus usi sint, qui *μνημονικά* didicerunt, ad singula nomina tantum et singulas sententias retinendas; an etiam ad orationem ad verbum ediscendam.

Si legimus apud Ciceronem ¹⁰⁸⁾: *Veruntamen neque tam acri memoria fere quisquam est, ut non dispositis notatisque rebus ordinem verborum aut sententiarum complectatur: neque vero tam hebeti, ut nihil hac consuetudine et exercitatione* (sc. in ordine verborum aut sententiarum amplectendo) *adiuvetur*; si meminerimus loci Ciceroniani de verbis iis, quae similitudine nulla possint formari; si porro apud QUINTILIANUM ¹⁰⁹⁾ inter ea, quae arti ab ipso obiiiciuntur, haec invenimus: *Sermonis alicuius habiti verborum contextus eadem arte quomodo comprehendetur? — — Nonne impediri quidem eorum quae dicit decursum necesse est duplici memoriae cura? Nam quomodo poterunt copulata fluere, si propter singula verba ad singulas formas respiciendum erit? — si haec, inquam, legimus, probabile possit videri, non solum singula nomina difficiliter tenenda, aut sententias quasdam ad verbum recitandas, sed etiam totius orationis verba imaginibus notare solitos fuisse, qui arte mnemonica uterentur.*

At non est ita. Etenim CICERO ¹¹⁰⁾ dicit, *verborum memoriam minus esse oratori necessariam: rerum memoriam propriam esse oratoris.* Apud

ex parte ad genus. Non memini quidem me legere quidquam de etymologia apud Rhetorem Herennianum, ubi omnium copiosissime de re mnemonica praecipit; et ignoro sane, an vel tum quum libros *de Oratore* scriberet, verbum *notatio* Cicero usurpaverit pro Graeco *ἐτυμολογία*, qui in libro multo serius scripto, *Topicis* §. 35., necessarium duxerit indicare, se Graecum illud Latine dicere *notationem*. Nam ibi cap. 9. *Graeci*, inquit, *ἐτυμολογίαν* *vocant, id est, verbum e verbo, veriloquium: nos autem novitatem verbi non satis apti fugientes, genus hoc notationem appellamus, quia sunt verba rerum notae.* Quae e CICERONE repetens QUINTILIANUS I. 6. §. 18., nonnullos ait, vim vocis intuitos, *originem* vocare. Ceterum recte idem I. c. §. 31.: *Origo quoque aliquando declinatorum tenendi magis causa est, ut in Cicerone, Verrio, Aurelio, si debent inseri.*

107) Male hoc vertit KAESTNERI sedulitas (*Uebers. und Erklärung der drey Stellen v. d. Gedächtnisf.* p. 36.): „nach Art eines der größten Mnemoniker.“

108) I. c. §. 357.

109) QUINTILIAN. I. c. §. 24. 25.

110) Cic. I. c. 82.

RHETOREM HERENNIANUM vero ¹¹¹⁾ memorabilis hic legitur locus: *Nunc, ne forte verborum memoriam, aut nimis difficilem, aut parum utilem arbitrare, et ipsarum memoria rerum contentus sis, quod et utiliores sint, et plus habeant facilitatis; admonendus es, quare verborum memoriam non improbemus. Nam putamus oportere eos, qui velint res faciliores sine labore et molestia facile meminisse, in rebus difficilioribus esse ante exercitatos. Nec nos hanc verborum memoriam inducimus, ut versus meminisse possimus, sed ut hac exercitatione, illa rerum memoria, quae pertinet ad utilitatem, confirmetur; ut ab hac difficili consuetudine sine labore ad illam facilitatem transire possimus.*

Iam ista verborum memoria ex iis, quae prolata sunt, iudicanti non tam absurda videbitur, quam visa est nonnullis ¹¹²⁾. Vere enim QUINTILIANUS ipse ¹¹³⁾: *Difficiliora debent esse, quae exercent: quo sit levius ipsum illud, in quod exercent: ut athletae ponderibus plumbeis assuefaciunt manus, quibus vacuis et nudis in certamine utendum est.*

Praeterea paullo aequius de verborum memoria artificiosa iudicabit, qui haec reputaverit. Primum, ut quae scripsimus, diutius fere memoria teneamus, quam quae aut legimus aut audivimus: quum ob alias causas, tum, quod scribentes maiori animi attentione in singulis quibusque verbis commoramur, atque accuratius distinctiusque ea animo informamus: sic fore, ut quae sint imaginibus notata verba, propter huiusmodi rationem altius firmitusque memoriae affigantur; praesertim quum ista verborum notatio difficilis sit, et, ut diutius in singulis quibusque haereamus, requirat. Deinde, istam similitum verborum notationem, ut *testium* admonitionem imagine crumenae ex pelliculis *testiculorum* arietinorum factae quaesitam, ineptam prorsus et plane ridiculam ei tantum posse videri, qui non cogitaverit illas, quas SENECA *Rhetor* scite appellat *delicias memoriae* ¹¹⁴⁾. Quae res serias et

111) RHET. HERENN. III. c. 24.

112) Ut philologo eidemque paedagogo haud ignobili, FRID. GEDIKIO, qui artis Veterum mnemonicae mancam formam ex scriptorum locis minus accurate inter se collatis nec lance satis aequa perpensis fluxisse sibi videtur. Vid. eius librum: *Gesammelte Schulschriften*. (Berl. 1789.) p. 269. in Prolusione anni 1782., lectu etiamnum digna: *Gedanken über die Gedächtnisübungen*.

113) XL. 2. §. 42.

114) *Caprices* Francogalli vocant.

graves revocare conanti est intempestive nonnunquam molesta, similitudine autem singulari atque adeo ridicula opportune excitatur atque ipsa praesto est. Denique QUINTILIANO obliquenti, duplici memoriae cura nos impediri, nec posse copulata fluere, si propter singula verba ad singulas formas respiciendum sit, ab artis magistro responderi posse, illas verborum imagines adhiberi nonnisi ut, quae ediscenda sint verba, altius menti affigantur, et si quid non statim in promptu sit, id excitetur: non, ut quando verba pronuncianda per se sponte recurrant, vel tum verborum imagines simul operose advocentur.

Verum enim vero tali defensione opus vix fuerit, quum certo probari nequeat; Romanum oratorem ad totius orationis contextum memoria tenendum unquam perpetuo istis verborum imaginibus esse usum; sed ex locis CICERONIS et RHETORIS HERENNIIANII laudatis appareat contrarium. Singulis autem nominibus memoriae affigendis utilem omnino verborum notationem fuisse, vel QUINTILIANUS ¹¹⁵⁾ iis, quae simpliciora de memoria ipse docet, concedit.

Dixi de verborum memoria, deque omni artis mnemonicae apud Veteres natura et constitutione, si unum hoc commemoravero. Mirari subit, quales ineptias excogitandi, quae Veteres adumbrata reliquerunt, apud Recentiorum non exiguum gregem ansam dederint; ita ut, quae per se non essent contemnenda, abusu fierent molesta ac putida, multoque minus ad verae utilitatis fructum, quam ad inanis ostentationis speciem adhiberentur.

Sed quum a re non alienum videretur, nec lecturis ingratum, si paucula saltem de Recentiorum conatibus narrandi taedium haud defugissem: differre certe hoc praestabat, usque dum disciplinam Veterum modo expositam, praeter animadversiones, quibus passim de re iam existimassem, singulari examini qualicunque subiecissem.

115) QUINTILIAN. l. c. §. 30. 31.

PARS III.

DE VETERUM ARTE MNEMONICA SENTENTIA.

I. *Nonnullis Veterum quid visum.*

Quae de arte memoriae Veteribus nonnullis tradita supersunt, quum tam multa et clara non sint, ut liberi esse possimus ab omni suspicione artis non plane perspectae: quae aliis in rebus existimandis parum valet, auctoritas, hac in re nonnihil ponderis habere videtur.

Plures quidem Veterum ut artis patroni a recentioribus eiusdem magistris temere afferuntur.

Primum nonnulli provocant ad PLATONIS auctoritatem. Hunc Schenckelius negat hoc memoriae artificio caruisse, quum Hippiae nomine, qui posse se quinquaginta nomina semel tantum audita recitare gloriaretur, specimen artis ostenderit: quam ratiocinationem levitatis arguere supervacaneum est. Ac Plato quidem non sane probasse videtur illam, quae tum temporis ferretur, memoriae artem, quippe qui in *Hippia minore* ¹¹⁷⁾ Socratem inducens, ut Sophistae vanam πολυπραγμοσύνην facete irrideat, illum inter alia cum εἰρωνείᾳ eleganti, at acerba, dicentem facit: καίτοι τόγε μνημονικὸν ἐπελαθόμεν σου, ὡς ἔοικε, τέχνημα, ἐν ᾧ σὺ οἶει λαμπρότατος εἶναι ¹¹⁸⁾.

116) LAMB. SCHENCKEL. *de Mem.* p. 13.

117) PLAT. *Opp.* ed. STEPH. T. I. p. 368.

118) Poteram Parte I. Sect. II. de Hippia addere, memoriam hominis vel in proverbium abiisse. Nam id patere ex AENEAE GAZAEI *Theophrasto* p. 11. ed. CASP. BARTH., ubi Axithens, secunda Dialogi persona, Εὐδαίμων εἴ, ἰνquit, ὃ Θεόφραστε, ὅτι πολλῶν ὄντων καὶ ποικίλων τῶν παλαι λεγομένων, οὐδέν σε διέλαθεν, ἀλλὰ πάντα διδάσκεις σαφῶς, ὡς αὐτὸς ἐξευγάν, οὐ τὰ τῶν παλαιῶν διεξιῶν, μνημονικὸς δὲ μᾶλλον τοῦ Ἰσπίου Ἰφάνης, καὶ οὐκ ἀμελέητος.

Maiori quodam iure ARISTOTELIS auctoritatem laudant, in cuius libro de *Memoria et Reminiscencia* quaedam animi humani leges eruuntur, quibus ars mnemonica nititur omnino ¹¹⁹). Ad quam respicere Philosophus videtur libelli περὶ μνήμης καὶ ἀναμνήσεως [cap. 2. his verbis: καὶ ἔστιν εὐμνημόνευτα ὅσα τάξιν τινὰ ἔχει, ὥσπερ τὰ μαθήματα· τὰ δὲ Φαύλως, καὶ χαλεπῶς. — — ἀπὸ τόπων δοκοῦσιν ἀναμνησκεσθαι ἐνίοτε. τὸ δ' αἴτιον ὅτι ταχὺ ἀπ' ἄλλου ἐπ' ἄλλο ἔρχονται κ. τ. λ. ¹²⁰), ubi illud ἀπὸ τόπων ἀναμνησκεσθαι FRANC. VATABLUS vertit ¹²¹): *ex locorum dispositione reminisci.* Apertius etiam Philosophus artem respicit περὶ ψυχῆς libro III. cap. 3. ¹²²) verbis: Ὅτι δ' οὐκ ἔστιν ἡ αὐτὴ νόσις καὶ ὑπόληψις, Φανερόν. τοῦτο μὲν γὰρ τὸ πάθος ἐφ' ἡμῖν ἐστίν, ὅταν βουλώμεθα (πρὸ ὁμμάτων γὰρ ἔστι ποιήσασθαι, ὥσπερ οἱ ἐν τοῖς μνημονικοῖς τιθέμενοι καὶ εἰδωλοποιοῦντες), δοξάζειν δ' οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἀνάγκη γὰρ ἢ ψεύδεσθαι ἢ ἀληθεύειν. Quae IOANNES ARGYROPOULUS Byzantius interpretatur ¹²³): *Non idem autem esse imaginationem existimationemve patet. hic enim affectus in potestate nostra sine controversia collocatur. licet nanque, cum libet, fingere quicquid volumus atque ante oculos ponere, perinde atque ii faciunt qui in artificiosae memoriae comparatis atque dispositis locis imagines fingunt atque simulacra collocant. at opinari in nobis non est situm: necesse est enim opinantem aut veram aut falsam existimationem habere.* Consulto continentem orationem apposui, quo certius constaret, artem illam Simonideam bene notam Aristoteli fuisse. At ubi eandem disertis verbis comprobaverit laudibusque extulerit, nescium me praebeo atque edocendum.

119) Aristotelem de *idearum*, quam Recentiores vocant, *associatione* primum subtiliter disserentem praedicant Io. G. E. MAASS. in *Paralipomenis ad Historiam doctrinae de associat. idear.* (Hal. 1787., octonis) p. 11—18. et Cl. Io. AUG. GOERENZ. in docto libello: *Vestigia doctrinae de associatione quam vocant idearum libris Veterum impressa.* (Viteb. 1791., quaternis) p. 19—23.

120) ARISTOT. *Opp.* T. I. p. 452. ed. BEKKERI.

121) Ibid. in *Lat. varior. interpretum versione*, edita per *Academiam R. Boruss.* p. 233.

122) ARISTOT. *Opp.* T. I. p. 427. ed. BEKKERI.

123) Ibid. in *Lat. varior. Interpp. versione*, ed. Berol. p. 222.

Auctorem vero Rhetoricorum AD HERENNIUM ac CICERONEM arti mnemonicae admodum fuisse, ex eorum scriptis persaepe in hoc libello laudatis habemus satis superque exploratum. Dici quidem possit, in libris *de Oratore* memoriae disciplinam adumbrare et commendare non Ciceronem ipsum, sed eum qui loquens inducitur, M. ANTONIUM *Oratorem*; tamen ipsius de memoria oratoris iuvanda, eo saltem quo libros illos scriberet tempore, sententiam diversam fuisse a persona colloquentis, non facile quisquam contenderit, nedum argumentis firmaverit. RHETOR quidem HERENNIANUS, quisquis fuit, omnium antiquitatis scriptorum qui supersunt, quam diligentissime artis naturam exposuisse censendus est, nec coeco tamen studio sibi tradita quaevis amplexus.

Non multo post exstitisse reor artis patronum SENECAM *Patrem*: tum ob singularem ipsius memoriam, haud scio an artificio sublevatam; tum ob ea quae narrat in Prooemio libri I. *Controversiarum*, quem locum supra dedi descriptum ¹²⁴).

QUINTILIANUS autem arti mnemonicae non omnem quidem abiudicat utilitatem, atque suis de memoria praeceptis utiliora quaedam ex ea assumpsit: plura tamen in ea graviter reprehendit, se simpliciora traditurum professus, quae quam fructuosa sint, usu vel hodie intelligens quisque experia-
tur. Hoc quamvis libens agnoscam gratusque, idem haud negabo, artem fusius quidem quam a Cicerone, at brevius quam a Rhetore Herenniano, tractari per Quintilianum, imo in quibusdam leviuscule ab eo libari tantum; qui nonnulla a Cicerone, ut ipse fatetur, ad verbum transscripsit, alia non explicatius satisve distincte enarravit: nisi forte sumere malimus, in textu quem vocant quaedam olim esse turbata aut corrupta. Ut vel me adolescentem ante XLV. annos offenderunt XI. 2. §. 2 k. ista: *Etiam fingere sibi has imagines licet*, ubi *has imagines* delendum esse suspicabar, quod malum interpretamentum de margine irrepsisset. Nempe in verbo *fingere* mente supplendum erat *haec loca*, non *has imagines*. Quinque lustris post tandem egregium SPALDINGIUM nostrum vidi h. l. haerentem, qui in iis certe quae se-

124) *Parie* I. p. XIV. not. 50.

quantur: *Imagines notae sunt*, glossam a margine textum ingressam probe agnovit.

Post hos PLOTINI auctoritatem afferunt ¹²⁵⁾. Qui *Enneade* IV. libro VI., qui est *de Sensu et Memoria* (περὶ αἰσθήσεως καὶ μνήμης) ¹²⁶⁾, de memoria et reminiscencia varie quidem satisque subtiliter suo more disserit: at de arte quadam memoriae nihil dicit.

E Veteribus, qui de eadem aliquid proferrent, nominandus etiam erat PHILOSTRATUS, non vero tamquam artis laudator, sed ut eius contemptor. Nam ¹²⁷⁾ Τέχναι μνήμης, inquit, οὔτε εἰσὶν οὔτ' ἂν γένοιοντο. μνήμη μὲν γὰρ δίδωσι τέχνας, αὐτὴ δὲ ἀδίδακτος, καὶ οὐδὲ μίᾳ τέχνῃ αἰλωτός. ἔστι γὰρ πλεονέκτημα φύσεως, ἢ τῆς ἀθανάτου ψυχῆς μοῖρα. κ. τ. λ.

II. Nobis quid videatur.

Veterum quorundam de arte mnemonica placitis perlustratis, nobis quid placeat, expromamus.

¹²⁵⁾ Ut IO. BRANCACCIUS, Ictus Panormitanus, libro Panormi edito 1702. duodenis, qui inscrib.: *Ars memoriae vindicata*. Vid. *Acta Eruditor.* a. 1703. p. 66.

¹²⁶⁾ *Opp.* ed. FIGINI (Basil. 1580. f.) p. 452. seqq.

¹²⁷⁾ PHILOSTRAT. *de Vitis Sophistar.* lib. I. p. 523. ed. OLEARII. Ceterum quae narrat de DIONYSIO *Sophista*, (qui Hadriani vixit aetate,) rumorem fuisse sparsum, quasi ille discipulos suos memoriae facultatem edoceret, quod fieri posse negat, quum memoriae ars nullo modo doceri aut comparari possit, vix memoratu digna hoc loco videbantur, nec temere Philostrati rationes plane ficulneas esse dixerat VOSSIUS *de Rhetoricae nat. et constit.* cap. 20. — Nec magis a me impetrare potui, ut in veterum artis magistrorum seriem reciperem MIMANTEM nescio quem, nec cuius aetatis, cuius breve fragmentum quoddam de memoria (μνᾶμα), Fragmentis quibusdam Pythagoreorum THOM. GALEUS adiunctum edidit in *Opusc. mythol., phys. et eth.* ed. Amstelæd. 1688. p. 731. Primum enim scriptoris nomen commentitium est, ut demonstravit IO. ALB. FABRICIUS in *Bibl. Gr.* Vol. XII. p. 617. vet. edit. Nempe IO. NORTH., qui fragmenta illa Latine vertit, tribuit Mimanti cuidam, quem novit nemo, ductus coniectura loco qui ap. Galeum exstat l. c. p. 722. his verbis: Μίμας εἰμί. At in cod. MS., qui adservatur Cizae fuitque olim Reinesii, in quo istae disserit. Sexto Emp. subiiciuntur, non legitur Μίμας, sed μύστας (initiatu). Locum ipsum Graece ex msto. nonnihil emendatius dedit FABRICIUS l. c. p. 634, 635. Quae HARLESIIUS in nova *Bibl. Gr.* editione Vol. I. p. 853. apposuit, nihil continent quam quae sunt Fabricii. Addo hoc unum, quamvis leve, VALCKENAEIUM in praefat. *Ammonii* p. XXI. commemorare in MS., ubi Μίμας vulgetur, exstare Μύμας, quod nos ad lectionem Codicis Ciz. μύστας revocare mihi videtur. Deinde res ipsae quae ab ignoto illo docentur, partim brevissima admonitione constant, partim eiusmodi sunt, ut artificii nonnisi particula quaedam significetur.

Primum ars illa ad SIMONIDEM tamquam auctorem Veteribus relata, maiori vero probabilitate a *Sophistis*, ut HIPPIA *Eleo*, ni inventa, saltem imprimis exulta atque exornata, veris *idearum associationis*, quam vocant Recentiores, *legibus* nititur, ut non male philosophum elegantis doctrinae, ERNESTUM PLATNERUM¹²⁸⁾ iudicasse arbitremur, antiquos philosophos praecipuarum phantasiae humanae legum vim in idearum progressum cognitam habuisse et perspectam, id patere etiam ex Simonideae artis ratione.

Legum autem illarum hanc primam statuimus: *Quaecunque sensu tradantur, magis ferire et afficere mentem humanam, quam quae nonnisi cogitando ei informantur.* Nunquam enim reminiscentiâ tam vehementer movetur mens, quam sensu eo, quem instaurat reminiscentia; quae quo clarius fideliusque sensum exprimit et repraesentat, eo maiorem in mentem vim habet. Quo magis igitur sententias ad sensus referimus, eo firmitus memoria eas tenere, eo facilius earundem potest recordari. Verissime itaque CICERO¹²⁹⁾: *Vidit hoc prudenter sive SIMONIDES, sive alius quis invenit, ea maxime animis affigi¹³⁰⁾ nostris, quae essent a sensu tradita atque impressa: acerrimum autem ex omnibus sensibus nostris esse sensum videndi: quare facillime animo teneri posse ea, quae perciperentur auribus atque cogitatione, si etiam oculorum commendatione animis traderentur, ut res caecas et ab adspectus iudicio remotas conformatio quaedam et imago et figura ita notaret, ut ea quae cogitando complecti non possemus, intuendo quasi teneremus.*

Imaginum igitur in memoria artificiosa usum lege quadam mentis humanae fulciri palam est.

128) *Philos. Aphorismen*, T. I. ed. I. a. 1782., p. 128. in annot. ad §. 421. et ed. II. a. 1793. annot. ad §. 334. p. 164.

129) *De Orat.* II. 87.

130) Hanc enim lectionem, quam edidit Pearcius e Ms. et edd. Steph. et Lamb., ediditque cum Schützio Orellius et O. M. Müllerus, praeferendam dixi p. VII. not. 16. lectioni ab Ernestio retentae *effingi*. Nam si Ernestium sequaris, Cicero ex Simonidis mente ita ratiocinatur: „Quae a sensu animis nostris sunt tradita atque impressa, eorum imagines maxime perspicuae insunt. Atqui sensus videndi acerrimus est. Ergo facillime animo tenentur, quae auribus atque cogitatione percipiuntur, si etiam oculorum commendatione animis traduntur.“ Verum non recte concluditur haec ratio, nisi propositioni haec adiunxeris: „Quorum autem imagines maxime perspicuae animo insunt, eae maxime animis nostris affiguntur.“ Eamque sententiam primariam Ciceroni omissam iure miraremur. At plana sunt omnia, si legimus *affigi*, non *effingi*.

Post laudata Ciceronis verba haec sequuntur: *His autem formis atque corporibus, sicut omnibus, quae sub adspectum veniunt, admonetur memoria nostra atque excitatur: sed locis opus est: etenim corpus intelligi sine locis non potest.*

Iam igitur aliae quaedam animi humani leges, quas sequitur in nexu idearum, commemorandae, unde alterius, qua constat memoria artificiosa, partis, *locorum* usus intelligatur.

In locis magnam vim inesse admonitionis, fugit neminem. Si venimus in quaedam non sine causa nobilitata spatia, recurrit memoria praeclarorum hominum, quos ibi multum versatos esse accepimus ¹³¹⁾. At non solum in loca quaedam venientes eaque intuentes, sed etiam, loca cogitatione repraesentantes, rerum olim ibi perceptarum solemus meminisse. Itaque si quando rei cuiusdam, quae olim nobis accidit, clarius atque accuratius reminisci volumus, locum ubi essemus tum quum res accidisset, in memoriam revocamus; eiusque admonitione adiuti, facilius reperimus quod quaerimus. Ut, si quae in libro multum nobis tractato olim legimus, eorum volumus reminisci, paginarum et versuum prope ipsorum recordamur, horumque ope admonemur. Atque idem fit in memoria artificiosa *locis*, in quibus rerum memorabilium imagines sunt collocatae.

Generalem vero nexus idearum ¹³²⁾ legem, qua *localis* quam vocant *memoria* nitatur, investigando inveniemus hanc: *Eodem tempore quas haurimus, ideae, in mentem simul recurrunt.*

Ex hac igitur lege generali, atque ex altera illa: *Quo ordine olim in mentem venerunt ideae, eodem redeunt deinceps*, tertia efficitur lex: *Si non duas tantum ideas, sed duas idearum series cogitatione connectimus, atque hunc nexum identidem repetimus: tum fit, ut utraque series vinculo tam arto cohaereat, ut altera repetita sponte excitet alteram.* Atque huic potissimum legi psychologicae ars Veterum mnemonica inniti videtur.

Recte enim QUINTILIANUS ¹³³⁾: *Ex alia memoria venit alia, ut quum*

¹³¹⁾ Elegantissimam CICERONIS *de Fin.* libri V. init. disputationem relegas quaeso.

¹³²⁾ *Ideas* hic dici patet sensu pervulgato philosophorum aevi recentioris, non eminentiori illo, qui Philosophiae vere Platonicae proprius perhibetur.

¹³³⁾ *Instit. Or.* XI. 2. §. 30.

translatus annulus vel alligatus commonet nos, cur id fecerimus. Neque id valet de duabus tantum ideis, sed etiam de duabus idearum seriebus. Nam orator si cogitatione identidem coniungit cum primo loco primae partis orationis suae argumentum, cum secundo partis secundae: sequitur ex altera lege generali, ut primus locus in memoriam revocatus ceteros locos eodem, quo in memoriam venerint, ordine revocet; ex altera autem lege generali, ut quisque locus id argumentum alicuius partis orationis, quod cum eo coniunctum est, et simul imagines in eo collocatas, unaque sensus qui imaginibus exprimuntur, excitet; ut igitur locorum serie totius orationis sententiae revertantur deinceps.

Ne quis vero dubitet quin, si utriusque seriei nexus satis crebro repetitus sit, haud aegre altera alteram suscitet: admonetur, quam facile consuetudinis vi sonorum quorundam auditio aut litterarum quarundam adspectus sensum, quem utrumque notat, in audientis legentisve animo effingat.

Apparet igitur, memoriae disciplinam ex veris de animo humano notionibus esse profectam. Quam idonei autem ad reminiscentiam adiuvandam loci sint, vel hinc intelligitur. Multo celerius in mentem revocare valemus locorum quorundam conservatorum ordinem, quam totidem sententiarum. Causa est, quod locos quos memoria tenemus, ut res adpectui subiectas, velocissime et uno quasi obtutu contuemur, sententias deinceps tantum ex memoria promere contingit, quia alia aliam quasi obtegit atque occultat.

Quoniam ex veris animi humani legibus mnemonicam esse ductam demonstratum est, eadem possit mihi valde videri approbata. Ac sane propter id ipsum, quod veris animi legibus est superstructa, rem equidem ut despiciam, nequeo moveri. Oratori certe, ad cuius usum olim maxime accommodaretur¹³⁴⁾, aliquatenus utilis erat, praesertim quatenus ad orationis partes una cum singulis capitibus ex ordine repetendas valeret. Praeterea profuerit, ut iam QUINTILIANUS censebat¹³⁵⁾, ubi rerum nomina multa audita per

134) Oratori memoriae fructum esse uberrimum, accurate docent CICERO *de Or.* II. 87. init.

QUINTIL. XI. 2. §. 1—3. Conf. CIC. *de Or.* I. 5. *de opt. gen. orat.* c. 2.

135) QUINTILIAN. I. c. §. 24—26.

ordinem reddenda essent, in oratione puto qualis Verrina de signis: minus in ediscendis, quae orationis essent perpetuae. Atque omnino parum recte fuisse institutam artis rationem arbitrabar in eo, quod nimia esset praeceptorum multitudo. Hoc autem cadit imprimis in verborum imaginibus notandorum modum, qui, etiamsi non tam ad usum oratoris compararetur, quam ad eius exercitationem, ut ad difficiliora assuefactus faciliora expeditius facere posset: tamen haud scio, annon fructu tempus et opera fierint compensata. Omni quidem apud oratorem caruisse artem utilitate quominus negem, impedit tum summa ipsius ratio, tum gravis CICERONIS eam minime aspernantis auctoritas. At rationem adhiberi posse et expeditorem et potentiorum auctor est, ut diximus, QUINTILIANUS, experimentis, quod ipse testatur¹³⁶⁾, edoctus; cuius de memoria exercenda praecepta eaque multo simpliciora, usu quisque facile sibi probabit.

Praeter oratoriam artem ex artificiosa memoria fructum praecipuum capi posse negabo, donec contrarium ratione non magis quam experientia fuero edoctus. Etenim eiusmodi quales ex artis praeceptis sibi comparabant oratores, *locis in disciplinis philosophicis*, quoniam in his e principiis recte constitutis et connexis omnia derivari oportet, opus non est. Ad singula autem tum in iisdem, tum in aliis disciplinis, et firmiter animo tenenda et facilius reminiscenda sufficient, opinor, collectaneorum et adversariorum libri prudenter dispositi, quo referamus, quidquid ad doctrinam quandam pertinens vel lectione aut auditione accepimus, vel ipsi excogitavimus.

Imagines autem illas in doctrinis quae philosophiae annumerantur, quum hae in scientia eorum quae sensibus subiici imaginibusve exprimere non possunt, tradenda potissimum versentur, supervacanas esse patet¹³⁷⁾. Sed etiam in ea quae ad memoriam et phantasiam maxime dirigitur, cognitione *historica*, ambitiosam istam imaginum praeceptionem spernet *mente validus*.

¹³⁶⁾ QUINTIL. l. c. §. 33.

¹³⁷⁾ Conf. VOSS. de *Rhet. nat. et constit.* p. 128.

EPIMETRUM I.

DE RECENTIORUM ARTE MNEMONICA.

Constabat ea, quantum et ipse cognovi ex pluribus hac de re libris, quos adolescens olim impigre evolvi, eisdem, quibus Veterum ars, partibus: *locis* et *imaginibus*; eademque omnino ex Veterum arte ducta erat et profecta. Sed quaecunque ad eam excolendam, eiusque usum amplificandum addiderunt, aut Veterum significationibus male intellectis, aut nyvis argutiis excogitatis iisque infinitis, ea tantum non omnia homini naturalium virium sibi conscio, temporique suo provide parcenti, inepta videntur serioque studio nunquam digna ¹⁾.

Pro locis utebantur potissimum aliquot domorum cubiculis ²⁾, ita ut cuiusque cubiculi unoquoque pariete, quem rursus in certas partes dividerent, magnum apponerent imaginum numerum, quem omnibus modis multiplicare conarentur. Quidam etiam corpus humanum, ac manus praecipue adhibebant, in iis ingentem locorum copiam quaerentes ³⁾. Alii ad numeros potissimum memoriae affigendos alphabeti litteras, consonantes a vocalibus strenue separantes referebant, ut saeculi XVII. vaniloquus circularum ⁴⁾, Jo. JUSTUS WINKELMANNUS.

Artem vero suam non applicabant maxime, ut Veteres faciebant, tamquam oratoris adminiculum: ad omnes omnino disciplinas ediscendas, quarum paratis notionibus promptisque cubiculorum multitudinem referebant, adeoque tota castra temere implebant, atque etiam ad quaslibet res memoria continendas imprudentissime usurpabant ⁵⁾.

Cum illa locorum et imaginum disciplina, quam *Mnemonicam topicam* appellabant, coniungebant nonnulli *Mnemonicam logicam*, vel, quae ab ea non multum abulasse, latius tantum patuisse videtur, *Artem Lullianam*, quae, suo tempore Europam pervagata, eadem *Ars magna* vocaretur. Hanc ordinem doctrinae internum, ex rebus ipsis sumptum, illam ordinem rerum qualiumcunque ex ordine locorum depromptum observare dicebant ⁶⁾. Et fuit sane in utriusque artis coniunctione alterius comitatu

1) Vide mihi imprimis ea, quae in Recentiorum libris de *verbis* memoriae mandandis traduntur, praecipue caput de *vocalibus* non intellectis.

2) Conf. LAMB. SCHENCKEL. de Memoria lib. II. c. 1. aliosque.

3) Conf. Io. AUSTRIACUS de *mem. artificiosa*. Tract. I. c. 3., vel potius F. HIERONYMUS MARAFIOTUS de *arte reminiscendae*, ubi reperia manuum cum locis figuras ligno insculptas.

4) Hac enim appellatione dignum videtur homo, vel secundum ea quae de eo arbitri iusto lenior refert, ARETINUS p. 370—383.

5) Vid. SCHENCKEL. l. c. cap. 6. et 8. Sed fortasse praesto est commodius libellus: *Compendium der Mnemonik*. Aus dem Anfange des XVII. Jahrh. von LAMPR. SCHENCKEL und MART. SOMMER. A. d. LAT. mit Vorr. und Anm. von D. JOH. LUDW. KLÜBER. Erlangen, 1804. Octonis.

6) Vid. Io. HENR. ALSTEDII *Systema mnem. minus* p. 70. Conf. eiusdem *Trigas canonicas*. Francof. 1612. octonis, cap. II. Seduli huius Alstedii (novi nihil fere protulit: casu ad manus olim mihi erant hominis opuscula) illius igitur *Systema mnemonicum minus et maius*. Francof. 1610. octonis, et *Trigae canonicae* eiusmodi sunt libri, ubi talis copulatio facta sit. RAYMONDI LULLI quidem ieiunas notionum fundamentalium tabulas nunc mitto. At de LORDANO BRUNO, Nolano, tacere non possum, qui Lullianam artem quodammodo nobilitavit singulari sua disserendi ratione a tenebris quidem non seiuncta: homo miri ingenii, qualia singulis saeculis vix singuli nascuntur, doctrinae suae, quae in magnis aevi captum superaret, fervidique animi, quem non ferret adversariorum malignitas, Mariyr; iam BAYLI ac LEIBNITII, tum nostra potissimum aetate praestantissimorum philosophorum quantumvis dissentientium, IACOBI et SCHELLINGII, existimatione suam tandem nactus dignationem. Quae vero idem ille ad memoriam iuvandam molitus est, obscuris lucida miscendo, ea insigni, quod sciam, apud aequales caruere successu. Quod nemo mirabitur, qui reputaverit, Arte Lulliana et Mnemonica, ut aevi ingenium postulabat, etiam Brunonem Lutetiae Parisiorum aliisque in Universitatibus literarum multos ad se auditores allicere studuisse; sine dubio, quo facilius tali progymnasmatum propriis egregiae mentis suae repertis, longe ultra vulgus doctorum sapientis, apud discipulos discendi avidos viam sterneret introitumque pararet. Conf. optimum TENNEMANNUM nostrum (*Gesch. der Philos.* T. IX. p. 388). Quae de Brunone ARETINUS operose et prolixè denarrat in *Artis mnem. hist.* p. 215—275., multis verbis rem parum declarat, maximamque partem huc non pertinebant.

altera digna, quum famosae Artis Lullianae magistri docerent disserere de omni (ut aiunt) scibili; mnemonicae autem artis professores discipulos instituerent maxime, ingentem vocabulorum numerum nonnisi semel auditorum ex ordine recitare. Nam de artis memoriae apud Recentiores ostentatoribus intelligens quisque subscribet magni BACONIS VERULAMII ⁷⁾ gravissimae sententiae: *Ingentem numerum nominum aut verborum semel recitatorum eodem ordine statim repetere — nos non maioris facimus, quam funambulorum et mimorum agilitates et ludicra: etenim eadem ferme res sunt; quum haec corporis, illa animi viribus abutantur; et admirationis forsitan aliquid habeant, dignitatis parum.*

EPIMETRUM II.

DE ARETINI OPERE MNEMONICO.

ARETINI liber ⁸⁾, plus quam DCC paginas formae octonae maioris implens, in bibliothecis servatur; praeter eos qui historiae litterariae sunt curiosi, perpauci evolvunt; auctoris quidem methodus parum diversa, saltem nonnisi in rebus secundariis, ab illa quam sequerentur artis mnemonicae saec. XV. XVI. XVII. praecones. Laudem certe, quam apud eruditos, famamque quam in vulgus mnemonicae nova institutione aucuparetur, commenta ab ipso prolata haud poterant tueri, quamvis philosophiae cuiusdam popularis et apparatus litterarii copiis unlique congestis et corrasis exornata. Quodsi, quem multâ industriâ, aliqua solertiâ et quodam acumine praeditum fuisse haud negaveris, eundem insigni eruditione atque inorrupto iudicio omnino caruisse dixeris, profecto tu impie haud laeseris sententia iniqua defuncti manes.

Quod in Prooemio operis p. V. iterum promisit opus natus ⁹⁾, et quidem ut a se absolutum, cuius epitome sit opus a typographo descriptum, id nunquam vidit lucem. Praefatio (p. 2 — 8.) libri primi, quo continetur quam vocat: *Theorie der Mnemonik*, subscripta est Monachii m. Novembri 1805. Totus vero liber I. nonnisi 24 paginis (p. 9 — 32.) constat, parum plenis, ad verbum repetens Aretini libellum, quem praemiseraat inscriptum: „*Denkschrift über den wahren Begriff der Mnemonik oder Erinnerungswissenschaft.* München, 1804;“ atque etiam: „*Kurzgefasste Theorie der Mnemonik.* 1805. Nürnberg. und Sulzbach.“ Quisquis autem, quaecunque philosophi, rhetores ac paedagogi de memoria egregie disseruerunt, proe cognita habet et perpensa, eum breviter proposita illa Aretini ratio nihil prope docuerit, quod legentem iuvare, nedum rem ipsam augere possit. Pag. 3. dicit, post librum primum impressum iri partem III., quae datura sit *Historiam scientiae mnemonicae*; tum demum partem II. *Praxin et Criticam* eiusdem. Posuit tamen librum II. cui inest *Praxis*, 168 paginis, statim post lib. I. Quod in ea imagines primum spectat, tum demum locos, hoc ordine inverso, et locis non tantum tribuens, quantum conveniebat, et imaginibus arbitrario sumptis nimium, in eo Veterum mnemonicarum censendus est, ne quidem arbitro, haud emendasse. In eodem libro secundo multa Aretini exempla praeceptis illustrandis addita, secus ac speraverat NIEMEYERUS ¹⁰⁾, nihilo sunt meliora, quam absona et putida ista, cuiusmodi non solum apud Scheickelium aliosque Saec. XVII. mnemonicos, sed nostra etiam aetate apud Kaestnerum frequentissime deprehenduntur, quorum specimina nonnulla gravis errorum in re paedagogica censo, Niemeyerus ipse, singulatim digne ac merentur notare non superacaneum duxit. Verissime enim KANTIVS ¹¹⁾ in artificio mnemonico per phantasiam effrenam consociata reprehendebat, quae non sub eadem notione naturalique idearum associatione essent coniuncta; contradictionem severe notans, qua offendamur in proposito, reminiscendae difficultatem minuendi augendo eo quod sit mente capiendum memoriaeque tenendum. Quod confirmat etiam Niemeyerus l. c. p. 466. 471., methodorum discendi saris existimator.

7) De Augm. Scient. lib. V. c. 5. The Works of FRANC. BACON. Vol. III. Lond. MDCCLIII. form. max. p. 103, 104.

8) Systematische Anleitung zur Theorie und Praxis der Mnemonik, nebst den Grundlinien zur Geschichte und Kritik dieser Wissenschaft von I. CHR. FREIBERGER v. ARETIN. Mit drei Kupfertaf. Sulzbach, 1810.

9) Ausführliche theoretisch-praktische Anleitung zur Mnemonik.

10) Grundsätze der Erziehung und des Unterr. Pars I. ed. IX. a. 1834. p. 469. Conf. ibid. p. 471.

11) Anthropologie, p. 94.

Qui aequo arbitrio nobiscum agnoscit utilem GRAEFFII operam praestitam disciplinae memoriae in libro catechetico ¹²⁾).

Liber III. 532 paginis exhibet *Historiam Mnemonicam*. Ibi antiquiorem partem ut rebus alienis praeter modum amplificatam, ita parum critice tractatam ¹³⁾, nemo, quamvis impensa ab auctore opera facile animadvertatur, eius eruditioni et perspicaciae invidet. Ex medio aevo multa tradere non potuit. Recentiorum vero Mnemonicam, inde a saeculo XIV. exorsus, usque ad nostram aetatem, excerptendo et notando, singulisque scriptoribus reiue doctoribus laudandis passimque et diligentius perlustrandis satis gnaviter persecutus est, copiosior certe et plenior MORHOFIO in *Polyhist.* l. c., aliisque qui praecesserant Aretino. Exhibet vero omnis, quam *Mnemonicæ Historiam* inscripsit, collectaneorum vel prolixè effusorum, vel librorum et libellorum nonnisi titulos annumerantium, indigestam molem potius, quam pragmaticam disciplinae historiam.

Atque his censuram haud morosam de Aretini opere egisse nobis videtur, quod quo tempore in lucem prodit, publicos iudices aut nactum est nullos, aut, iusto, ni fallor, longe indulgentiores; vel causâ non satis cognitâ, vel non severe examinatâ.

Unum, licet reluctatus invitusque non silebo. In *Historia Mnemonicæ* honorificam mei mentionem fecit Aretinus p. 80. 498. 531. 532. Quae suo tempore legi subridens, quandoquidem meam non latebat simplicitatem callida Viri urbanitas. Qui etsi serius per me acceperit Commentationis meae, quae sola tum divulgata esset, Partem primam (ut ipse narrat p. 532., mense Octobri extremo anni 1807.): quae potissimum contineretur libello, antequam scriberet suam ipse *Mnemonicæ Historiam*, iam a. 1805. comperire poterat, imo comperit, per HEYNI, BECKII Censorisque Ienensis ex meo libello excerpta ¹⁴⁾, et latas de illo eorundem sententias. Aretini hac in re candorem an desideraverim si quaeritis: aliis potius, ut de Viri suo tempore non solum nobilis sed etiam noti candore, comparatis quae scripsimus, prior ego, post vero ille, praestabit reliquisse. Iidem in Aretini *Addendis* libri III. cap. 2. ad ea quibus BURMANNUS et WYTTEBRACHIUS notantur, aliaque eiusmodi, an ex meo tacitus hauserit fonte, si res tanti videbitur, iudicent.

Libro IV. quae continetur *Critica Mnemonicæ* p. 533 — 566 ¹⁵⁾, nostrae denuo criticae subiicere, post omnia quae significavimus, taedet. Si quis vero sobrie philosophantem de arte quavis mnemonica audire velit, me suatore adeat FRID. AUGUSTI CARL, Professoris quondam Lipsiensis, *Opp. posthuma*, a Cl. Handio edita Lipsiae 1808., *Psychologiae* Parte I. p. 217. seq. de memoria disserentem deque arte memoriae universe, p. 232 — 241. Ad cuius normam Aretini rationem si exigas, nae illa ab eo quod sapere ausi quaerimus, mirum quantum distare reperiatur.

EPIMETRUM III.

DE VOLUME QUODAM ANECDOTO ARGUMENTI MNEMONICI.

Vacui fugae debentur quae sequuntur. Libellis quibusdam mss. de memoriae arte, quos vel descripsit vel memoravit Aretinus p. 132 — 156, quorum antiquissimum prioris dimidia saeculi XV. esse tradit, addatur volumen membranaceum, quod in mea

12) Laudato supra p. I. not. 6.

13) Vid. caput Aretini de *Mnemonicæ* in Oriente origine; cap. de eiusdem inventionione Graecis abnegata, ibique de SIMONIDE CEO; cap. de *Mnemonicæ* PYTHAGORAE etc.; locum de XENOPHONTE p. 60, 61, in cuius *Oeconomico* cap. 9. §. 11., ut scilicet Socratis aetate Ars quam late sparsa fuerit per Graeciam, demonstret, promae (τῇ ταμίᾳ) domesticae eandem tribuere non dubitat: ἡ τὸ μνημονικὸν μάχιστα ἰδόνκει ἔχειν. Quod quum ab omnibus fere interpretibus recte intelligatur: quae memoria plurimum valere, seu memoriae facultatem plurimum habere videretur, ecce Aretinus nos docet, vel promam domesticam in *Arte memoriae* plurimum valuisse. Mitto, quae de ignoto MIMANTE, Pythagoreum quem putat, tradit p. 55; mitto PROCOPII cum AENEA GAZAEO malam permutationem p. 59; quae de METHODO Scepso temere conicit p. 70; quae de PHILOSTRATO, fieri non posse, ut idem sit *Vitae Apollonii Tyanæi* et *Vitarum Sophistarum* auctor, se probasse p. 77. sibi persuasit, levioribus rationibus inductus; aliaque huiusmodi plura.

14) Conf. huiuscriptionis Prooem. p. III.

15) „Kritik der Mnemonik, enthaltend die Grundsätze über die rechte Anwendung dieser Wissenschaft, und eine Untersuchung der Einwürfe gegen meine Methode.“

servo bibliotheca. Id dono mihi misit a. 1805., post editam partem I. Commentationis meae, Vir litteratissimus, H. L. C. BACMEISTER., Eques, Aug. Rossiar. Imp. a consil. publ., Academiae Imp. doctrinar. Petropol. olim Bibliothecarius. Adiecit vero brevem descriptionem, quam ipsius verbis apposui ¹⁶⁾.

Versu 10. legitur: *Memoria vero artificialis est sciencia (sic) — — — — — ex locis et ymaginibus — — — subtiliter adinuenta.* Vs. 13. *Partes huius artis substantiales sunt due, locus et ymago.* Vs. 371—382. *de historia artis refertur: Est ergo sciendum, quod ista ars primitus inuenta fuit Athenis per Demetrium phm eloquentissimum.* ¹⁷⁾ — Vs. 53. seq. et 99. seq. siglae variae, eaeque satis simplices, quarum ope locos melius distinguere volebant. — Vs. 366. *Primo de locis, secundo de ymaginibus est dicendum.* Iam multa de locis sequuntur, non plane abhorrentia ab illis quae leguntur apud Rhetorem Herennianum, Ciceronem etc. — Vs. 361. *In memoria artificiali est locus sicut carta (sic), et ymagines sicut literae. Sed istae ymagines delentur, et locus semper stat, sicut illi qui scribunt super tabulas, quum scripserunt totum, tunc remouent literas, ut tabula remanet alba apta ad scribendum de novo etc.* Vs. 367. seq. *semper debes notare quintum locum, et capere ista loca ad quinarium numerum.* — Vs. 372 seq. *Quandoquidem multi philosophi conati sunt, istam artem declarare, tamen melius et subtilius declaravit tullius perfectissimus orator in libro rethoricorum (Rhetoricorum), licet astuto et subtili modo, in tantum, quod nemo per ipsum valeat scire, nisi per diuinam gratiam (sic) vel per scientem, qui doceat qualiter debeat.* Vs. 383. seq. *sermo de imaginibus.* Ibi multa huiusmodi, ut vs. 386. seq. *Ego volo recordari istius nominis Petrus, debeo reverti ad primum locum meum, et cum oculo meo mentali invenire unum Petrum, quem cognosco, et ponam in loco, qui faciat vel exerceat aliquem actum extraneum vel inusitatum, ut puta si interficiat hominem vel osculetur mulierem, vel aliud huiusmodi; et talis ymaginacio (sic) vocatur ymago.* Vs. 429. seq. *Si vis recordari istius textus Virgilii: Conticuere omnes, intenti ora tenebant; pone in loco tuo unum qui praedicat, et homines stant attenti ad audiendum et respiciunt eum; et sufficit.* — In fine totius voluminis legitur: *haec de memoria sufficiunt. Reliqua non maioris momenti, sed fere ut in vulgaribus huiusmodi enchiridiis non paucis.*

¹⁶⁾ „Kurze Beschreibung der alten Lat. Handschrift, betreffend die Gedächtnisskunst.“ Diese Handschrift ist eine . . . pergamentene Rolle, von welcher der Anfang, vielleicht mehr als Eine Zeile, fehlt. (Sie ist 3 Werschok breit, und, so viel von der Schrift noch vorhanden ist, 2 Arschin 9 1/2 Werschok lang. Die noch vorhandenen 439 Zeilen habe ich zum bequemern Gebrauch numerirt. Der Inhalt ist eine Anweisung zur Gedächtnisskunst. — Auch wird ermahnt, diese Kunst geheim zu halten.“ Hoc scripsit BACMEISTERUS Petropoli d. 12. Iun. 1805. Humaniter insuper addidit msti, quantum legere potuit, apographum. Quod confecit ferme a. 1779.

¹⁷⁾ Estne philosophum, ut Bacmeisterus putabat, an Phalereum? Compendio quidem scripturae prius probabilis. Ceterum nomen antiqui inventoris non raro huiusmodi medii aevi scriptores, alius aliud, captarunt ex vano rumore.

Pag. IV. lin. 11. malim 'Ουδυνουαται, ut est p. VI. lin. 15. — Pag. IV. lin. 6. post διδασκν. pone Comma.